

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

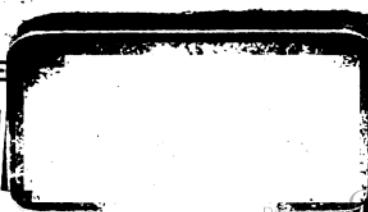
- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

John
F. Kennedy
Library

UNIVE

NT

300

Digitized by Google

Jan. 10. 231

Jun. 10. 231

IO. ANTONII

V I P E R A N I
Bibliothecae Augustiniane Gante
DE REGE, ET REGNO
LIBER.

*Ad Regem Philippum Caroli V.
Imp. F.*

Eiusdem Io. Anto. Viperani de Histotia scribenda liber.

A N T V E R P I A E.

Ex officina Christophori Plantini,

M. D. L X I X.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

REGI PHILIPPO³
CAROLI V. IMP. F.
Io. Antonij Viperani Carmen.

EST honor summo ab Jove. Musa cælo
Grata cū Nymphis ades, & Philippi
Regium magnigenus, & supremos
Concine honores.

Cui dedit sceptrum, Themidisq; iura
Jupiter regum pater, atque auitis
Artibus latè regere, & secundo
Omine terras.

Aureum sceptri decus: inter omnes
Sol poli æternos nicas almus ignes:
Rege nil maius; Deus alter ille
Ab Jove summo est.

Temperat ritus, hominumq; cultum
Legibus certis, validasq; habenas
Urbium tractat facili arte, pacis
Candidus auctor.

Imperi qualis columen ruentis
Carolus pastor populorum, & acri

Mente, & inquieto metuendus idem
Hostibus ense.

Vnde magnorum noua lux parentum,
Vnica & Diuum soboles Philippus,
Laurea crinem merita reuinctus
Sceptra recepit.

Hoc duce, inceptis modo sempiterni
Cælites (vobis datus ille curæ est)
Leniter vestri faueat benigni
Numinis aura,

Cedet inquietis latus omne mundi
Austriæ signis, Thetidisque fluctus,
Et triumphatis super astra terris
Fama feretur.

Regiam nuper volucrem, & ministram
Fulminis læta superare penna
Vidimus longè positas columnas
Finibus orbis.

Horret infaetos Aquilæ volatus
Indus, & nullo domitus triumpho
Channibal fortis meditatus armis
Cedere Iberi.

Audeat

*Audeat postbac minus insolenter
 Nauibus circum volitare longis
 Aequora, aut largis equitare campis
 Improbis Afer.*

*Turca cum Persis noua iurare regi
 Seruiens vni colet. Ara multo
 Flamma odoratum subigente fumum
 Thure calebit.*

*Fila quæ caelo trahitis sorores
 Temporum Parcae, fone comprobante,
 Pensa versatis preciosa longe
 Ducite fusis.*

A 3 REGI

R E G I P H I L I P P O
 C A R O L I V. I M P. F.
Jo. Antonius Viperanus S.

DE METRIVS Phalereus,
 rex Philippe, Ptolemæū
 Aegypti regem ad legē-
 dū de regno libros hor-
 tabatur: vt, quoniā amici recta mo-
 nere non audent, ipse è sapientissi-
 morum hominum doctrinis bene re-
 gendi præcepta velut è fontibus per
 se hauriret. Etenim ad regem pauci
 aditum habent, ijdémque veriti, ne
 (quod dici solet) veritas odium pa-
 riat, non honesta, non vtilia consu-
 lunt, sed ad gratiam, & voluptatem
 omnia loquūtur. Nec falso rex An-
 tiochus, is, qui cōtra Parthos secun-
 dō exercitum duxit, non in ampla,
 & pretiosa aula à domesticis, clarisq;
 principibus, sed in humili, & vili ca-
 sa,

sa, ad quam inter venandum diuerterat, ab ignotis, & rusticis hominibus yera de se primū audiuisse confessus est. Illi enim hominem ignorantes, rogati qualis rex esset, bonū quidem esse dixerunt, sed multa negligere, multa perperā facere; quod nimiū venationi deditus esset, simul & improbis viris vteretur familiařius. Quin etiam ipsimet reges dum putant omnia sibi licere, perlubenter audiunt, quæ arridēt, & se blan- ditijs irretiri sinunt, & falli æquo animo patiuntur, siuntq; (vt Comi- cūs poëta loquitur) ex stultis insani. Vnde secum ipsi dissidentes, asperi, & morosi neminem audiunt; ne pri- uentur his voluptatibus, quas ex principatu percipiūt, si honestatem sequi ratione cogātur. Ita falsa qua- dā, & blanda felicitatis opinione decepti, verecūdiae fines, & modestiæ

transiunt, malisque moribus imbuiti sensim in tyrannos euadunt: quorum inter cætera mala hoc, mea quidem sententia, maximum est, quod nulli sunt illis amici, à quibus rectamoneantur. Est enim unusquisque nimium amas sui: amor vero (ut inquit Plato) cæcus est, quare sui quisque iniquus est iudex. Nec quisquam est hominum ita sapiens, qui in rebus suis non peccet aliquando; & aliorum plerunq; admonitu non indigeat. Quapropter rogatus à quodam Theopompu, quoniam pacto quis regnum securissime tueretur; si, respödit, amicis liberam facultatem loquendi concederet. Cùm igitur monitoribus careant, legant sapientissimorum hominū libros, in quibus tanquam in speculo vitæ suæ formam contemplentur. Quam rē male morati reges parui faciunt; non secus ac

ac deformes mulieres imaginē suam
in speculis videre contemnunt, ne
malæ vitæ conscientia cōuincantur.
Quòd si adeo perniciosi sunt hi, qui
principum mores corrumpunt, nam
vnius exemplo multis nocet, & lau-
dandi erunt, qui optimis monitis, &
præceptis regum animos imbuere
conantur; quorum virtus omnibus
sit profutura. Est profectò bonum eo
maius, & maiore laude dignū, quo
in plures emanat. Quis non iure Pla-
tonem laudet, quod ad Dionysios
tyrannos nauigauerit nō honorum,
non pecuniarum cupiditate permo-
tus, sed vtj regum animos sanaret
multis perturbationibus ægrotates:
è quorum bona valetudine, & tem-
peratione reliqui ciues libertatem
vitæ adipiscerentur? Siquidem infir-
mo capite membra valere non pos-
sunt. Idem fuit Pythagoræ studium

A 5

cum

cum Italiæ principibus, idem Anti-
sthenis, & eorum philosophorum,
qui sunt in aulis versati, vt bonis
moribus, & præceptis regum vitam
instituerent. Quibus autem hoc nō
licuit, vel certè non libuit, sed re-
gendarum ciuitatum præcepta literis
mandauerūt, quæ liberiūs loquun-
tur, cùm nullo pudore affiantur,
non minorem profectò laudem illis
ego deberis etio, vt Aristoteli, Theo-
phrasto, Isocrati, & (si è nostris ali-
quos recēdere velimus) D. Thomæ,
& Synesio Cyrenes Episcopo. quorū
alter librum conscripsit ad regem
Cypri de regimine principum, alter
Arcadio Imp. multa, & præclara tra-
didit præcepta bene regendi. Magnā
etiam gloriam Xenophonti peperit
Cyri paedias: in qua optimam regis
institutionem expressit, non tam hi-
storiæ veritatē sequutus, quam boni
regis

rēgis simulachrum effingens, æmulatus (vt volunt) Platonis de rep. libros. & Magia Zoroastri tanto in honore, & pretio à regibus Persarum habita est, vt illam sæpius legere cōsueuerint, ne morum improbitate, aut opinionum varietate corrumperentur. Neque velim existimes minoris virtutis esse tueri regnū, quām parare, & malè institutam rem p. corrīgere, quām nouam instituere: vt difficilius est (inquit Aristoteles) pōst discere, quām ab initio didicisse; & grauius è diuite pauperem fieri, quām omnino diuite nūnquam fuisse. Quamobrem Augustus Cæsar Alexandrū demirabatur, quòd ad dubitasset, quid acturus esset, post quām vniuersum orbem suæ ditioni subiecisset: quasi non maioris momenti opus esse duceret gubernare partū imperium, quām magnum, & amplum

plum aequirere. Minusq; laudatur Epirotarum rex Pyrrhus, quòd non esset vt in acquirendo egregius artifex, sic etiam in conseruando aptus. Non enim sapientes viri fines imperij magnitudine, sed firmitate metiuntur; quam æquitas affert, & prudenter. Et quanquam ad virtutem per se plurimum valet natura; tamē doctrina rerum honestarum, quæ dat bene sentiendi, & rectè agendi vias, illam errare non patitur. Quòd si magni quidam viri extiterunt sine doctrina excellentibus ingenijs præditi; tamē ignorantie philosophiæ contigit, vt se minus illi constanter in vita quandoq; habuerint, nec semel ab honesto, & decoro aberrauerint. At si regendis populis ea te ratione exercueris, & usum vitæ cōfiraueris, quam sapiētissimi viri docuerunt, tum quæ voles solerter, & facile

facilè consequeris. Est sane quædam ars, & doctrina tradens bene regendi præcepta: quam hi philosophi si- bi vendicant, qui mores, & vitæ ra- tionem docent, & cuiusque officia persequuntur. quæ & difficillima nobis videtur, & præstantissima. nā ad ipsam reliquæ artes, veluti prin- cipem, referuntur. Est texédi, & ædi- ficandi ars; & non erit ars, quæ docet resp. instituere, & conseruare? Et qui eam tradunt, & scriptis illustrant, nō merito laudabūtur? Enim verò mihi homini literis dedito, & cui nec au- rum est, nec argentum, nullum mu- nus hoc ipso magis idoneum videba tur, quo te donarein, aut te minus indignum, qui acciperes. Dicam au- tem non de instituendo, sed güber- nando regno, nec quibus in locis vrbes ædificari oporteat, nec quibus mœnibus sepiri, aut muniri propu- gnacu-

gnaculis disputabo, nec in agistratuū
vim, & rationē definiā, nec pr̄scribā
leges, nec fanciā pœnas, aut præmia,
nec deniq; reip. formā vllam effingā,
quam tu à maioribus tuis sapiētissi-
morum hominū institutis confirma-
tam, & auitis, paternisq; consilijs, &
armis florentissimā accepisti: sed ma-
gnorum ingeniorū sententias sequu-
tus, & insistens veteribus exēplis, quę
plus habere solent auctoritatis, vt in
ætatibus senectus, non persequar
vniversa regis officia, sed præcipua
breuiter attingā; quibus rem p. tueri,
ciuitatēs conseruare, & regnū augere
possis; atq; his, quos honore, & di-
gnitate præis, etiā virtute, & studio
antecellere; nec contra leges, aut vi,
sed iustē, & sanctē, nec propter maio-
rum industriam, & fortunam, sed ob
animi tui grauitatem, & pr̄stantiam
merito regnare videaris.

I O.

I O. A N T O N I I
 V I P E R A N I D E R E G E ,
 E T R E G N O L I B E R .

Quibus de causis olim reges constituti
 fuerunt, CAP. I.

V A B V S maximè de cau-
 sis mihi videntur olim reges
 fuisse constituti: Altera est,
 ut communem iustitiam, &
 equitatē seruarent: quo vin-
 culo societas humana conti-
 netur. Nam quæ vita esset,
 aut quonam pacto communitas hominum conser-
 uaretur, si tenuiores à potentioribus premerentur,
 fierentq; per vim omnia, nullo inre seruato: Alte-
 ra, ut cunctum fortunas, & salutem ab inimicis, &
 hostibus tuerentur. Etenim vita necessitas homi-
 nes inter se congregauit, & naturali quadam so-
 ciitate coniunxit: quoniam ea, que hominum vita
 desiderat, sine alijs parare, & consequi nullo mo-
 do possemus. Itaq; ex mutuis adiumentis, utq; of-
 ficijs humani generis est conciliata societas. Cuius
 principia sunt Ratio, & Oratio: quibus à brevis
 animantibus longè differimus. Illis si natura ipsa
 parens viuensorum, munimenta vita, & orna-
 menta

menta pulchrè, artificioseq; fabricata est, que hominibus denegauit; nobis tamen rationem, ex animi solertiam tribuit, qua res ad vivendum necessarias copiosius, ex accommodatis inuenimus. Hinc reperte sunt artes innumerabiles, quibus ita exculta, ex munera est hominum vita, ut tantum iam distet à victu, ex cultu bestiarum. Ipsa etiam oratio, que est animi interpres, docendo, discendo, communicando non modò nos una sociauit, sed multis etiam commodis, ex utilitatibus humanam vitam expleuit. Neque verò si nulla vita necessitas nos ad communiam vocaret, non etiam solitudinem natura fugeremus: à qua coniunctionis tanta est in nobis generata cupiditas, ut socios vite semper queramus, ex studiorum. Ac prima quidem est maris, ex fœminæ copulatio: unde una domus, in qua communia sunt omnia. Hinc in alias domos est migratio. Nam fratres, sorores, consobrini, cum affinitates, ex connubio contraherent, nec una domo capi possent; in alias domos exiuntur. Sic ex una domo emanarunt pagi, tanquam propinquorum coloniae. Postremo ex pagis producere, ex propagatae frerant ciuitates: quæ moenibus septæ, legibus fundatae, artibus instructæ, humanū convictum gratiorem, ex rutiore efficiunt, eo certè nobiliores, quo pluribus bonis cumulatae, ex ornatae sunt. Ceterum congregatæ multitudinis studia, quia si nō ab aliquo regerentur, sernari homini-

num conspiratio non posset. Tanta est enim dominandi cupiditas, ut imperare velint omnes, parere nemo; tanta etiam rerum appetitio, ut facillimè violet humanæ societatis iura; quemadmodum in nauigatione, & tempestate ad peritum aliquem nauicularium, & gubernatorem confugimus, sic ad unum aliquem ciuitatis gubernacula deferenda fuerunt, qui remp. & quo iure administraret: sicut ab Ecclesiaste dictum est; Vbi non est gubernator, dissipabitur populus. Nam ut corporis partes singule vim habent suam, distinctam à reliquis, ipsum autem corpus maiore quadam alia vi regitur, quæ omnium sensuum tenet principatum; sic ciuitatis plura sunt membra, & ciuium diuersa munia, quæ generalis quedam, & communis potestis una quasi mente gubernat. Siquidem res omnes, quæ aliquo ordine consistunt, ad caput aliquod referri debent: & ciuitatem ad bene vivendum rex ipse moderatur, & regit. Quod in quibusdam brutis animalibus videre etiam licet, velut in apibus, quæ imaginem quandam seruant reip. Quin ipse mundus, cuius partes inter se mirabili artificio, & ordine connexæ sunt, nisi à cœlesti numine regeretur, concideret. Nec dubium est, quin primum illius se potestati subiecerint, cuius principatum sperabant sibi vitalem futurum: quem nimirum arbitrabantur cum iustitia coniunctam habere prudentiam: qui & rectè sciret, & vellet sine fraude communi-

tilitati seruire. Quoniam prudentia, quæ non habet comitem probitatem, calliditas censetur inuisa, et odiosa per se ipsa vehementer: iustitia verò sine prudentia prodeesse modicum valet. Ergo qui singulorum ferre imperium non poterant, unius se submiserunt imperio, cui plurimum fiderent ob intelligentie, et bonitatis opinionem: ut ille non ineptè pecudibus homines assimilauerit, quæ singulæ per se nullam, congregatae verò gregis principem sequuntur. Non solum igitur apud Medos (ut ait Herodotus) verum etiam apud omnes gentes iustitiae fruendæ causa bene morati reges constituti fuisse videntur. Neque regnum antiquitus (ut rerum scriptores prodiderunt) ad filios regum perveniebat, sed optimo cuique deferebatur: quem nimirum existimabant reip fundamenta, concordia, inquam, et iustitiam, sancte, sapienterque conseruantur. Sed quanquam iustitia ad conseruandos hominum coetus, qui eodem iure vivuntur, per se ipsa plurimum valet: tamen, quia principatus libido, quæ humanas leges, diuinæisque contemnit, vicinorum animos, inter quos, velut inier Empedoclis elementa, frequens solet esse ab inuidia generata contentio, ad ampliationem potestatis, et glorie incedit, etiamnū armis, et castris ab hostibus remp. defendere oportuit. Atq; hoc lex naturæ iubet, et ius gentiū præscribit, ut qui se tueri non possit, alteri se conmèdet. Et priscis illis temporibus singulis ciui-

ciuitatibus singuli reges praeerat: mox alijs ciuitatis imperio adiectis dominari getibus cœperunt: indeq; regiones à regibus vocatae sunt; quas Romani provincias appellarunt. Quamobrē iustitia, & fortitudine rex ceteris præstare debet: ut aequitate ciues inter se conciliet, ut remp. ab hostilibus armis tueatur. Nam quid prudētiam commemorem, sine qua nulla virtus perfecta esse potest? Et magni viri semper toga, pariter & armis excellere voluerunt. Adeoque vox illa Homeri laudata est,

βασιλεὺς ἀγαθὸς, κρατερός τοι χαρτίς.

Et scitè Palladem, quod rebus p. præcesset, ciuilem, simul & bellicam poëtice confinxerunt. Illudque iam postremò rectè dici potest, Regiam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportere esse armatam; ut utrumq; tēpus & bellorum, & pacis rectè possit gubernare.

De Regia dignitate.

C A P. II.

Q V I B V S de causis regale nomen magnum, & sanctum mihi videtur, dignitas quoq; regum, & maiestas amplissima, qui societas hominum tuendo diuinam prouidentiam imitantur; cuius proprium est regere, & moderari yniuersa: redandis, conseruandisq; vitæ commodis summi illius rectoris vicary, & ministri meritò habeantur;

B 2

quit

20 IO. ANTONII VIPERANI
quin etiam Dij vocentur: quibus sacra litera prohibent nos quicquam detrahere. Et Plato regnum diuinum, ac summum inter mortales bonum existimat: quod ad naturam diuinam proprius accedat, & cælestem vim maxime attingat. Licitq; multa gerantur ab hominibus præclare, tamen in conservandis hominum cœtibus, quibus nihil est ipsi Deo in hoc mundo acceptius, magnum diuinæ sapientiae lumen, & virtutis elucet. Præclareq; Pin-darus—E' τὸν ἄλλοι μεγάλοις τόδεν έχαστον, κορυφοῦται βασιλεὺσι.

Quamuis enim multis in rebus prestant alij alij; tam rex dignitate, & honore non humano, sed diuino ceteris omnibus antecellit.

Σκηπτοῦ χος (inquit Homerus) βασιλεὺς, ὁ τε ζεὺς κῆδος ἐδώκε. & alibi τιμὴ δὲν δίος ἐστι: φιλοῖ δέ εἰ μητίέται ζεύς. & apud eundem Agamemnon de se ipso loquens, — παρέειαι δέ καὶ ἄλλοι, οἵ κε με τιμήσουσι, μάλιστα δέ μητίέται ζεύς. Quid Virgilius Romanos, quos vocat rerum dominos, gentemque togatam, quibus artibus, & disciplinis vult esse instructos?

Tu regere (monet) imperio populos Romane memento. Certe si maior est dignitas illius, cuius amplior auctoritas, & præstantior virtus est, erit profecto regia dignitas maxima, & eximia: quæ non unius

vnius modò incolumentem, sed vniuersam ciuium
utilitatem, salutemque conseruat. Porus Indorum
rex rogatus ab Alexandro quonam illum pacto
apud se haberet, Regie respondit: mox etiam roga-
tus nunquid aliter, Regie respondit: quod videlicet
omnia hoc uno verbo continerentur. Nec vlla est
tanta auctoritas, & potestas, quam regia maie-
stas sinu suo non complectatur. Neque verò nomen
Imperatoris sustinet maiorem nomine regio digni-
tatem. Quid enim aliud est Imperator, quam belli
administrator, penes quem est summa in exercitu
potestas, & imperium? Sed ubi Iulius Cæsar urbe
occupauit, & in vnius potestatem omnia redegit,
qui in illius dominatum successerunt, non se reges
(quod nomen erat Romanis graue, & ob Tarqui-
nij superbiam, & crudelitatem odiosum) sed Im-
peratores dici maluerunt nomine omnibus grato,
& militum auribus vehementer iucundo: quorum
virtute imperatoria potestas magna ex parte ful-
ciebatur. Itaque nomen imperatoris iam inde tan-
tam retinuit dignitatem: quoniam qui imperatores
dicebantur, erat domini omnium rerum, & omniū
gentium moderatores. Nec mirum videri debet
Athenienses vulgarem quandam magistratum, &
exilia munera obeuntem, & qui referre cogebatur
rationē administratē rei, designasse nomine regio:
qui ludibrio nomen regis habebant, quiqne nulla
modo, non dicam vnius dominatum, sed ne virtu-

is quidem ullius præstantiam aequo animo ferentes libertate, licentiaque viuendi populariter nimis, et intemperanter abutebantur. Verumtamen apud alias gentes, et nationes quanto fuerit in honore, et veneratione regium nomen, Indorum præsertim, et Persarum cultus, atque obseruantia declarat, quibus erat moris non secus, ac diuinum quoddam simulachrum regem venerari: quique felix, et faustum hinc omen capiebant, si quando regē videre sibi cōtigisset. Quid memorem Alexandrum magnū, qui tantopere nomen hoc tanquam diuinum, et cælestē affectauit? Quid Demetriū, qui sibi tantū, et Antigono patri nomen regis usurpabat? Quid alios dukes, et imperatores, qui tantum huius ergo elabora runti? Sed et poët.e celebrant Iouem ipsum non alio magis nomine, quam hoc: quoniam rege nihil esse potest inter mortales, immortalesq; præstatius. Accedit, quod olim reges non modo remp. gubernabant, verum etiam sacris, et ceremonijs præficiebantur. Ergo etiā reges sacri. Evidem apud Hebreos codē reges, quo sacerdotes, oleo perungi solebant: apud alias quoque nationes idem sacrorum, et religionis antistites erant tum ob dignitatem, et auctoritatē, tum opinor, ut scirent à Dijs ciuitatibus optare, que utilia cognoscerent. Nemo enim communem utilitatem perspicit melius, quam qui rem communem administrat. Sed, vel quia grauiores, et insolenteres euascent, regno deinde spoliati sunt, et sacerdotium

cerdotium, quemadmodum apud Græcos, solum retinuerunt, vel quia utrumque præstare non poterat, vel quia non decebat sacerdotem inter verbena, & cruciatus rem diuinam facere, alijs sunt pontifices à regibus creati: quibus non licet nullum petere, nec capere magistratum. Et in quibusdam populis sacerdotis honor & que par fuit, ac regis: cuius erat lictores habere, sella curuli vti, & alia regum insignia gestare: apud alias vero nationes inferior.

Nec indecorum mihi, aut iniustum videtur, illis sacerdotibus reges præire, qui Deorum gentium ministri sunt, quorumque ceremoniae, & vota ad huius vite dumtaxat cōmoda, & utilitates spectant: verum nostro Pontifici maximo, gerenti Christi vicem in terris, cuius regale sacerdotium est, cuique pater vniuersarum gentium hereditatem legavit, ac dedit omnium rerum potestatem, ut rex regum, & dominus dominatiuum iure optimo appelletur, omnes reges, & imperatores merito subiiciuntur. Sed ne longius protracta oratio in rem alienam declinet, reip. formas explicemus, quibus ciuitates perinde consistunt, atque anima corpus, ut illarum optimam regnum esse cognoscamus.

De Formis Reip.

C A P . I I I .

Q V A N Q V A M ab initio solū reges creari
B 4 solitos

solitos fuisse opinor, & principio rerum, gentium,
 nationumq; imperium penes reges fuisse scribit Iu-
 stinus, quoniam (ut Aristoteles sentit) difficile erat
 plures inueniri, qui virtute præstarent, præsertim
 cum parue admodum ciuitates tum essent; tamen
 ubi ciuitates creuere, & pari prudentia, & equi-
 tate plures extiterunt, vel ob fastidium, vel ob se-
 uitiam depulsa unius dominatione ad optimates
 gubernacula reip. translata sunt. Sed postmodum
 iisdem magis utilitatibus & consulētibus, quam com-
 muni, ciuitas totius populi suffragijs administrari
 cœpta est. At vero plebs ubi insolentius, & ini-
 quius sese habuit, ad unius dominatum resp. veni-
 re coacta fuit: ut naturales quodammodo rerump.
 conuersiones esse videantur. Itaque reip. qua Greici
 πολιτείαν vocant, & quidam ciuilium actionum
 modum quendam, & ordinem esse finiunt ad bene,
 beateque viuendum, tres sunt laudabiles formæ;
 Regnum, in quo unius imperio cuncta rite admini-
 strantur, Aristocracia, id est, optimatum principa-
 tis, & Democratia populi: totidem vitiosæ, Ty-
 rannis, Oligarchia, & (si licet dicere) Laocracia:
 (quanquam aliqui vitiosam istam reip. formā De-
 mocratiam vocant, laudatam verò illam uniuerso
 nomine remp. Monarchia verò regnum, tyranni-
 demque complectitur. utar autem interdum verbis
 Græcis, cum Latina nō habeā:) Illic unus, ibi pauci,
 hic plebs dominatu abutuntur. Atque ut malarum

pessima tyrannis, sic bonarum optima est regnum.
 Evidem ut difficilius est plures viros bonos repe-
 riri, quam unum; sic etiam facilius est pluriū mo-
 res, quam unius corrumpi. Et si vinculum ciuitatis
 est concordia, que ad unitatem referunt, ut ad mul-
 titudinem discordia, certe melius animorum con-
 sensum una vi unus, quam plures continebunt;
 cum plura ad ipsum unum reduci necesse sit. Intuere
 mundum hunc uniuersum, ut ab uno principe Deo
 regatur. Inspice naturam hominis, quem mundo si-
 millimum volunt, quemadmodum in eo tanquam
 regina una ratio, intelligentiaque dominetur. Cerne
 bruta animantia, si qua est in his politiae similitudo,
 videbis hanc unam reip. formam ab illis retineri.
 Animaduerte reliqua naturae opera, videbis omnia
 summa confessione constricta ab uno dependere.
 Quod si perfectiora sunt ea, que naturam imitatur,
 profecto regnum praestantissimum erit. Docent nos
 hoc ipsum regiones; que cum ab uno aliquo regun-
 tur, in tranquilla pace, et otio persistunt. Declarat
 augusta illa Cæsaris Octauiani tempora, qui omnes
 gentes Ro. Imperio subiecit, et communis inter se
 pace coniunxit, cum Dei filius Dominus noster Iesus
 Christus in hanc vitam, et lucem venit. Atque una
 quoque nunc unus omnia teneret: non sane
 tot morum dissimilitudines, ac religionum varietate
 cernerentur, neque tot bella, tot scelera, tot cedades,
 tot fortunarum, viteque discrimina quotidie time-

remus. Cum vero ciuitates in plurium ditione, ac potestate sunt, ob principum libidines inter se discrepantes grauiissimis contentionibus exagitatur: ut illud prophetae recte hic dicatur, Pastores multi demoliti sunt vineam meam. Quid non ipse Deus immortalis populo suo caput unum pollicetur, et principem unum, qui regnet in medio eius, et sapiens sit? An Christianorum spiritualis politia non etiam unius Iesu Christi virtute, et consiliorum felicitate conservatur? Hec forma ciuitatis, in qua unus preest reip. merito paterna dicitur. nam ut in una domo unus est, qui familiam gubernat pater; sic in rep. unus est princeps, qui ciuium perinde ac filiorum utilitatibus prospicit. Atque ut in una domo quam minime expedit esse plures patres familias, sic plurimum auctoritate rempergeri neque utile est, neque tutum. Cuius rei non ignorans Lycurgus, rogante nescio quo, ut democratiam Spartae componeret, respondit, ut illam domi sue prius institueret. Non tamen inficias iurim, democratiam esse ob libertatem, et equalitatem vita iucundissimam; ut contra tyrannorum fastidium odiosum regnum effecit: sed multa secum adserit discrimina, multorumque virtutis, et improbitate corrupitur. Nam ubi resp. multis committitur, neque semper ipsius magistratus commendantur, ibi cura de rep. salute in singulis minor est, dum alterius industrie confidunt, vel alterius turpitudinem, et famiam amant: tum diminuta auctoritate grande aliquod

aliquid facinus, & præclarum facere non possunt: & reip. studium remittentes minus experti fiunt vñs rerum breuissimo. Accedit, quod mercede conducti remp. quæstui habent: mox quia se deponendos intelligunt, mitius agunt, & negligentius rem gerunt; & confidentius peccant, qui subsunt, quoniam præsidentium auctoritatem minus extimescunt. Cumque minor sit in his, qui præsunt, communis utilitatis, & aequitatis cura, populi mores, & vitia minore diligentia corriguntur. Et ad populi gratiam remp. administrare, quid aliud est, quam laxare cupiditatum habendas, vnde ciuitatis status euertatur? Testis est Tribunitia potestas Romanorū, quæ sola reip. perniciem, & interitum attulisse videtur. Ad hæc (quod quidē iniquius est) Democratio omnem virtutis exuperantiam odio habens, veluti graues, & molestos persequitur, quos aliquo virtutis genere videt excellere; atque omnes, quasi supereminentes spicas demetendo, vt Periander, segregem adæquat. Testis est Ostracismus Atheniensium, quo Aristides, Phocion, Miltiades, Themistocles, & optimi quiq; pulsi fuerunt: quoniam præ ceteris vel iusti, vel sancti, vel prudētes, & fortes videretur. Quāobrē in multitudine levitas, in principibus ambitio, ubiq; temeritas, et insolentia, nullū in hoc statu rerū aequitati, et virtuti locū relinquit. Atq; vt in his, quæ inter se opponuntur, & cōtrario modo se habent, alterius extremū fit alterius principium,

più, quod in permutationibus temporum videmus, sic viuendi summa licentia in miserrimā seruitutem conuerititur. Nec minus obest reip. popularis sedicio, quam nocet vnius tyrannis. qui licet acerbus, et iniquus sit multis, minimè tamen vniuersam remp. perturbat: ni forte adeò asper, et immanis existat, ut omnem conuictum hominum, et societatem oderit. Sed pluribus dominari cupientibus discordie plures oriuntur, contrarijs ob principum dissensiones multitudinis inter se studijs, et volūtatibus. quae ciuitatis concordiam ita labefactant, ut ad unum aliquando, eumque crudelissimum tyrannum potestatem omnem reuocari necesse sit. Exemplo est resp. Ro. quae dissentientibus inter se ciuibus tandem in vnius dominatum peruenit: ut sapienter tum à Bibulo consulium sit, idem assentiente Catone, ad vnius imperium configi oportere; verūm esse quaerendū, qui illo moderatius viceretur. Intelligiturque ex his verum esse in ciilibus coniurationibus, quod Plato scripsit, Tutas fore ciuitates, si in uno potestas ingens, et auctoritas cum prudentia, et equitate coniungatur. Ac prudenter Romani in periculis Dictatorem faciebant, qui vnius omnia moderaretur, non ignorantes quantum in hoc statu rerum, et conditione temporum vtile esset, ac propè necessariū remp. vnius consilijs, et auctoritate administrari. Nam in dicendis sententijs, mutuisque contentionijs quantum temporis consumitur, id si vnius virtuti,

tuti, & prudentiae detur, cui nec consulendi tempus præscriptum sit, nec definita auctoritas, sed qui omnium rerum conscius, & moderator, ac ubiq; præsens nullam bene gerende rei occasionem prætermittat, quis non videt hunc longè melius, & celevius cuncta peracturum? Hoc idem ad res bellicas solerter, & feliciter administrandum quantum valeat, declarant Persarum præcipue, atque illorum imperia, quæ unius virtute latissimè dilatata fuerunt: tum Atheniensium bella, quæ multorum imperijs gesta infeliciter sere semper illis successere.

Quin etiam apud Lacedæmonios, quorum ciuitatem pauci gubernabant, tamē rex unus in exercitu summum imperium tenebat. quanquam apud eos prium idem rex erat bellicarum, & ciuilium rerum administrator. qui cum externis bellis plurimum occuparetur, (quemadmodum apud Plutarchū Cleomenes disputat) seniores quidam electi sunt, appellati que Ephori, quos Theopompus dicitur adoptasse, qui domi remp. consilijs adiuuarent. Hi panlatina reip. administrationem sibi vendicantes solum bella regibus reliquerunt: qui regium nomen etiam dum in exercitu retinuerent. At non potest unus rex, tantisque rebus per se ipse prospicere: sed potest aliorum opera, & studio non secus ac Deus Angelorū ministerijs, & aliarum causarum officijs vñi. At ubi unius auctoritate omnia fiunt, minus utilitati communi seruitur, sed in illius, qui præest, utilitate cuncta

30 IO. ANTONII VIPERANI
cunctareferuntur. Hoc de eo dices, qui ciuium cō-
moda diuelli, ex libidine magis ducitur, quam ex-
quitate: verū ubi rex ad utilitatem ciuium omnia
traducit, ibi ciues non minus rem communem curāt,
quam propriam. At cum Samuele Deus loquens
(ut est in libris Regum) quā ob rem dices; populo
suo grauiter adeò succenset, quod regem postularet?
Non certe quod regnum damnet, quod in Deutero-
nomio probat, quod fundauit in sua cœlesti politia,
sed ut populo insolentiam animi, ex arrogantiā
exprobret: qui magis fastum quendā, ex ornatum,
quam unius dominatum petebat: quem à Mose iam
illi olim instituerat. An non grauius tibi videtur
multorum voluntatibus parere, quam unius? et fa-
cilius cupiditates unius, quam multorum explere?
Quorum tyrannidis conditio vel hoc certe grauior
est, quo diuturnior. Nam extingui nisi cum multo-
rum interitu non potest. Quid, quod nulla est resp.
que non regni formā præse ferat? cum velut unius
auctoritatem obtineat? Cumque multa sint in una
quaque rep. metuenda, multa etiā optanda; ea mihi
potior videtur, quae diutius conseruatur. Firmiora
vero, et diuturniora regna videmus, quam ceteras
reip. formas. Quod si poëtarum quicquā valet au-
ctoritas, quos Plato duces sapientiae appellat (ne lō-
gior hac in re sim, de qua tot sapientissimi viri co-
piosissimè, ex ornatisimè differuerunt) rerum pu-
blicarum optima regnum profecto est; quod illi ab
heroibus

Heroibus, & Dijs coli affirmant: quippe quos regem habere profitentur. Quapropter Homerus Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιραῖν, εἰς κοίρανος ἐστω, εἰς βασιλεὺς.

Quod omnis potestas à Deo est.

C A P. IIII.

VTCVNQVE tamen res humanae gubernentur, confitendum est, quod Apostolus ad Romanos scribit, Omnem potestatem à Deo esse, & ordinationi diuinæ eum resistere, qui potestati resistit. Nā procreator ille mundi Deus, qui omnia numero, pōdere, & mensura effecit, vniuersa rectè, atque ordine disposuit: qui si modo aliquo perturbaretur, quicquid rerum est in vniuersitate mudi, totum hoc omne corrueret. Est autem ordo rerum dissimilium accommodatus inter se locis compositio: quæ res inæquales & equa proportione coniungens pulchritudinem creat diuinæ sapientiæ maximè conuenientē. Atqui in his, quæ aliquo ex ordine collocata sunt, summa, imma, & media cernuntur, atq; alia alijs innixa, et tanquam annulis quibusdā inter se connexa, & apta consistunt. Neq; solū hoc cernimus in his, quæ sensu percipiuntur; verūm etiā in his, quæ intelligentia, & mente cōpleteūr. Etenim summū illud, et extimū c. elū, arcens, et continens ceteros, omniaq; suo ambitu comprehendēs, perpetua revolutione vniuersa

uerfa conseruat: infima verò terra in medio mundi
 loco, & centro infixa cælorum sustinet motum. Et in
 Angelorum quoque choris sua quibusque munera
 distributa sunt: quibus superiores inferioribus diuinæ
 prouidentiæ commissa enunciant, illosq; cælesti splen-
 dore illustrant, quo ipsi à Deo illuminantur. Nec du-
 bium est, quin, etiam si Adam præceptis Dei stetis-
 set, inter homines aliquis (ut D. Augustinus sentit)
 extitisset principatus; non qui grauem seruitutem at-
 tulisset, quam deinde scelus primi parentis adduxit,
 sed qui naturæ conueniens esset: quo videlicet huma-
 næ societatis coniunctio, & rerum ordo, ac vicissi-
 tudo conseruaretur. Et regnum ego tum illud fuisse
 arbitror, quoniam præstantissimum est, non Aristoteli-
 cratiam, ut quidam opinantur: cum etiam regni for-
 matam inter Christi cultores à spiritu sancto constitu-
 tam videamus. Ceterum (ut naturales philosophi
 docent) quoniam omnia quæ sunt, & mouentur, vel
 corporeis illa sensibus subjiciantur, vel sub intelligé-
 tiæ modò cadant, ad uniuersalem unam efficien-
 tem, & mouentem causam referri debent; ne si non
 detur extreum aliquod per se stans, & immobile,
 danstamen (ut Boëtius loquitur) cuncta moueri, &
 à nullo creatum, creans tamen ipsum uniuersam, in in-
 finitum procedatur; Deus, quem per ea, quæ facta
 sunt, vel illi ipsi philosophi nullo Christianæ fidei lu-
 mine illustrati, solum vi mentis, & solertia, causarū
 causam, & mouentium motorem cognoverunt, ipse
 est

est auctor, moderator, & conservator omnium rerum; qui portat omnia (ut in sanctorum librorum paginis scriptum est) verbo virtutis sue, quique altissimus est creator, omnipotens, rex potens, metuendus nimis, sedens super thronum dominans Deus.

Quod si rerum auctor, & causa Deus est: & virtutes rerum è diuino illo fonte emanant, atque re numeri principium est unitas, que dicitur à Grecis μόνος, sic dominantium dominus est Deus: qui potestatem, & virtutem imperandi alijs tradit, ipse verè μόνος (sicut Pythagorei docent) ad quam omnis veluti caput & originem multitudo reducitur. Sed de potestate numinis diuini loquentes unde nam melius, quam è diuinis libris fidem, & auctoritatem petemus? Nota sunt verba, quibus ad interrogationem Pilati Christus respondit: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset de super. Et in sacris Proverbijs legimus, Meū est consiliū, & aequitas: per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me Principes imperant, & potestates decernunt iustitiam. Quid Samuel, dum à populo minus audiretur, non hoc diuinum responsū accepit, Deum, non se contemnū? quippe cuius ministri sunt ī, qui imperium in alios tenent: quibusque Iupiter (ut canit Homerus) dedit Σκύταλον τ', ἵδες Δέμησας, ήρασθαι βασιλέυν.. Quamobrem qui principibus obtemperant, parent diuinæ legi; contra, qui repugnant, ordinationi diuine

C resistunt

resistunt. Ni fortasse existimes diuinam prouidentiam humana non curare. Seruat in his rebus, quas hominis gratia generauit, immutabilem ordinem; et societatem hominum, quos sibi similes, ex sui gratia generauit, non tuebitur? Est sanè Deus in hoc mundo, velut Imperator in exercitu, qui alios quidem centuriones, et praefectos instituit, sed vniuersitatis corpus totum ipse regit, ex vniuersali, ac æterna mente gubernat. Atque ut homines in potestate regum, sic reges in potestate sunt Dei. Proinde Horatius,

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iouis.

Hoc idem arguit naturalis quidam insitus pudor, ex erga principes reverentia: ut statim illos obseruemus, quos superiores agnoscimus, tanquam à celo demissos, aut diuina aliqua auctoritate confirmatos. Nihil autem natura in hominum animis frustra, ex vanum ingenuit. Nec verò credendum est, tyrannis dominatum inuito Deo contingere, quos in scelerorum hominum animaduersionem, ex vindictam ipse destinauit. Regnare (inquit Iob) facit hominem hypocritam propter peccata populi. Ex in Osea scriptum est, Dabo tibi regē in furore meo. Ex in Isaia, Assur virga furoris mei, ex baculus ipse est: ad gentem fallacem mittam eum: ut tyrannorum sanctia non tam ipsorum iniquitati sèpè, quam populi moribus attribuenda sit sèpius: quibus Deus aequissimus Imperator cōuenientem principem

cipem legat. Nec sanè aliter tyranni diuinæ iustitiae ministri, & (si fas est dicere) carnifex, & tortores habendi sunt, quam mali dæmones: quorum potestatem sacri Doctores iustum esse confirmant, sed iniquam voluntatem. Sic Totila Gothorum rex immanissimus flagellum Dei seipsum vocabat: & Tamborlanus ille, qui maiorum nostrorum memoria fuit, rogatus cur tantam crudelitatem in eos, quos deuicisset, exerceret: an ignoratis, respondit, me hominem non esse, sed iram Dei? Neque etiam malis, improbisque principibus obedire Christianis præceptum esset, si non diuina auctoritate regnarent. Tum vero parendum non est, cum illorum mandata diuinæ legi aduersantur: quae omni humana institutione potior esse debet. Quod si tyrannidis iugum aliter à populi cervice depelli non potest, ad diuina summi illius rectoris vota confugiendum est: in cuius manu est cor regis, & illud, quando vulnus immutat. Neque ulli dubium esse debet, quin si expediatur, vel tyrannum è media tollat, vel illius furorem, audaciamq; refronet is, qui populum Israel è manib; Pharaonis eripuit, & Assueri crudelitatem mitigavit, & superbiam Nabuchodonosoris repressit.

De officio Regis.

C. A. P. V.

SED qui Dei minister est in principatu, eius munificentiam, & bonitatem in administratione

C 2

rerum

rerum studiose, & diligenter emuletur non ad libidinem, & auaritiam potestatem transmittendo, sed ad iustitiam, & equitatem: qua nos efficit Deo labore similiores, quam dominatus. Terrae motus, & fulmina, fluuiorū quoque rapidi cursus, ventorūque procellae quam vim habent? quoque impetu praedita sunt? ut grauiter nos illa perterrent? tamen, quia sunt virtutis expertia, diuina non dicimus. Profectò nulla re proprius ad Deum homines accedunt, quam aliorum utilitatem, salutemque tuendo. Cuius vim, & naturam etsi nullum est nomen, quod exprimat, (neque enim nomen aliud est, quam rei nota: Deus autem, qui eterna, & infinita mens est, nullumque habens extremum, libera, & ab omni concretione soluta, nullo vocabulo comprehendi potest) tamen ex multis eius operibus, qua Deorum nominibus gentes notauerunt, diuersa nomina apud nos deducta sunt. Verbi causa, Principiū dicitur, quia procreator est omnium rerum; Finis, quoniam ad illū reducuntur: Rex verò, quia moderatur, & regit universa. Veruntamen nullum Dei nomen equè predicatur, ac Boni: quòd nimis sit auctor, datorque bonorum: non quia bonitatis nomine diuinam eius (ve ita dicam) essentiam complectatur, sed quia bona sit his, qui illa continentur. Vnde propter ingentia beneficia Deum à munificentia optimum appellamus. Quamobrem potentia virtutem comitem, & adiutricem nacta cælestem vim, & naturam assequitur: expers
verò

verò virtutis belluinam quandam, & agrestem feritatem imitatur. Hæc eo pluribus explicata sunt, ut quid facere deberes, inde melius intelligeres. Est quidem (ut mihi videtur) officium regis, qui non dominus, sed administrator est reip. salutem ciuium, & felicitatem tueri: qua sita est in vñu virtutis, & in rerum vita necessariarū opportunitate, & copia. Neque aliam ob causam in vnum homines ex agresti vita congregati videntur, quād ut aquo iure videntes bene, beateque viueret. Viuitur autem è virtute, cùm vita ratio communi quadam honestate, et iustitia conformatur. Quæ verò Ciuitas à virtutis moderatione, tanquam de recta via declinat, in prauos mores, vitiaque prolabitur, & iustitiam è communione vita tollit; quæ firmamentum est societatis humanae? Vnde hoc urbium conditores, hoc Platonis argumentum in libris de rep. hoc Dingenis, & Zenonis, hoc postremò eorum fuit, qui de his rebus sapienter quid conscripserunt: ut nimirum ad honestatem, & iustitiam, ciuilem vitam instituerent. Quæ è virtute felicitas, si non mutua charitate, & benevolentia ciuitas cōtineretur? omnino nulla esset. Ideò regi nihil esse debet antiquius, quād inter ciues animorum conspirationem conflare, concordiam alere, & tanta voluntate, & studiorum cōfensione illos inter se deuincire, ut reip. forma ex partibus ciuitatis inter se rite commissis pulchra, & virilis cōsurgat; & quasi concentus quidam oriatur ex dissimili-

miliū actionum, sed inter se virtute cōuenientium
& quabili conspiratione animo iucundus, atq; suavis.
Quis prēclarum illud opus Numæ non admiretur;
qui vt discordiarum semina extirparet, sustulit ex-
urbe, ne alij Sabini, alij Tatij, alij Romuli dicerent-
tur? Et Solonis illa incredibilis, & adeò laudata
lex est, qua magistratibus eum abdicat, & honori-
bus priuat, qui in seditione alterutrius partis non es-
set: vi pore quem nulla de reip. salute cura videre-
tur attingere. Quod propter idem rogatus, quam ci-
uitatem optimam esse iudicaret: in qua, respondit,
nulla iniuria affecti, non minus quam affecti, eos ul-
ciscuntur, qui intulerunt. Assuefaciebat vir sapiens
ciues, tanquam unius corporis membra, incommoda
èquè omnia sentire, & aduersis rebus pariter angi.
Et Lycurgus quamnam aliam ob causam in hoc po-
tissimè elaborauit, vt omnes Spartæ equalitatē ser-
uarent, quam in rep. sua Plato mirum in modum cō-
mendauit; nisi vt ciuilem concordiam animorum con-
spiratione souerent? Hic sapienter Plato regem mo-
net, vt dum partem aliquam tuetur, alias non dese-
rat; sed Deum optimum imitetur, qui similiter om-
nibus exorandum se præbet. Nec, qui pluribus impe-
rat nationibus, hanc amplectetur, illam contemnet;
ne benevolentiam unius, & amorem in se concitādo
exuscitet aliarum odia: quibus non vt patrem, sed vt
vitricum iniquum se gerat. Atqui regem Hispania-
rum Geryone accepimus à poëtis multa capita, ma-

nus,

nus, crura, et pedes uno, eodemque; animo, hoc est, mul-
tos populos pari benevolentia rexisse. Illa sunt etiam
præter usum virtutis ad vitæ commoditatem, et in-
cunditatem ciuitatibus optanda, uertas agrorum, et
hominum, aeris, urbisque; salubritas, copia rerum ne-
cessariarum, et affluentia, otium, atque; securitas. Ur-
bis vero ædificia descriptione, et pulchritudine no-
bilia sunt: qua regiam magnificentiam declarant,
nec sumptibus ciuitatem exhaustant. Intelligat au-
tem legitimi regis officium esse, ciuitatem iuxta ac
propriam familiam paterna charitate complecti, et
ciues, perinde ac filios, colere, et honorare, aduersis-
que eorum rebus dolere, gaudereque secundis. Hoc
est gerere personam patris; hoc est de rep. benè me-
reri. Hos Romani, patres patriæ appellantur: Huic
que rei gratia Cyrus à Persis appellatus est pater.
Nec male duces suos Homerus, et Homerum se-
quutus Plato reges pastorum nomine appellat: ut
etiam olim Di pastores fuisse perhibentur. Et Mo-
ses quoque, et Iacob, et Saul, et David pastores
exitierunt: et ipsemet Christus suo fœ ore pastorens
vocat oues suas cognoscentes, et illis notum. Nam ut
pastoris, sic etiam regis munus est gregem pascere,
non vorare, et totius ciuitatis uilitati, et dignitati
magis, quam sua voluntati, cōmodisque; consulere. quam
quam uilitas ciuiū, et cōmoda sua sunt, non secus atque;
felicitas pecorum pastorum opes; et filiorum probi-
tas, et salus, patris est ornamenntum, et gaudium.

40 IO. ANTONII VIPERANI
Videturque sapientibus hominibus reip. procurationem tanquam tutelam non tutorum, aut ciuitatem administrantium, sed eorum, qui commissi sunt, utilitate gerendam esse. Quanta verò illi cura incumbat, quem unum pro tot hominibus vigilare necesse est, explicat bellè Seneca ad Polybium scribens de Cesare, Omnia domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo Cæsar orbi terrarum se dedicauit, sibi eripuit, & siderum, modò qua irrequia semper cursus suos explicant, nunquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Quocirca Plato, regnum affirmat esse rem diuinam; quod utilitatem communem, & salutem tueatur. Atque ut res omnes Deum expertunt, utpote summum bonum: sic Regis virtute omnes fruuntur: qui non sui gratia facit, sed ciuium utilitate, qua facit. Præsens est omnibus, & in omnes benevolus, & propensus, in necessitatibus paterfamilias, in dubijs rebus consul, in aduersis Imperator, ciuium simulantes, & dissensiones componit, egentibus subuenit, diffidentes confirmat, afflictos erigit, perditos recreat, abiectos excitat, perculsus consolatur: ut in una regis aequitate, & prudentia totius ciuitatis salus, & felicitas posita sit. At verò illum decet laborum suorum fructum aliquem percipere, quo vitam hanc degat. Nemo enim (inquit Apostolus) militat suis stipendijs. Ideoq; tributa præstamus, ministri

ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruientes. Et Christus à Phariseis rogatus an liceret tributū dari Cæsari, ubi numismatis imaginē, & idolum Cæsaris vidit, Reddite, inquit, quae sunt Cæsar, Cæsari. Sed ea dum taxat ratione vectigalia debet exigere, ut se, suosque conseruet pro rerum necessitate, & opibus subditorum; non quae ad ludos, & scenas, ad spectacula, & pompas, ad commensationem, et crapulam, ad corporis lenocinia, & voluptates profundat; sed quibus collapsa instauret, instaurata munita exornet. Hoc autem conditio rerum, & temporum natura secum affert, ut si grauior quedam necessitas obueniat aliquando, veluti si bellum gerendum sit, cuius (ut scitè Lacedæmonius quidam dixit) non est dimensum pabulum, & rerum agendarum nerui pecuniae sunt, tributa cum imponantur pro salute communii maiora: nec grauiora tamen imponenda, quae ferri non possint; sed quae ipsimet ciues aperiè intelligent in communem utilitatem omnino esse conferenda, necessitatique parendum. Rom. e Liuio consule attritis secundo bello Punico reip. viribus, exhaustoque ærario, cùm nullum tributum populus ferre amplius non posset, proposito urbis periculo tantam auri vim, & argenti tota ciuitas sponte, unoque animo in medium contulit, quantam nouis tributis, & vectigalibus nunquam omnino coegerissent. Et Antoninus Cæsar nunquam tributum nullum exigi absque Senatus, populiisque Ro. consensu, nec absque eorum.

auctoritate insumi voluit. Ac sàpè quidem multæ seditiones, & tumultus in ciuitatibus orti sunt ob noua tributa, & vexigalia: unde resp. miserabiliter afflictæ fuerunt. Ergo moderatus in exigendis pecunyis, prouidens rex erit in conseruandis ad omnem vicissitudinem, & casum fortune. O sanctam Tiberij Cæsar is ad præsides suos epistolam! quibus suadetibus, onerandas tributo prouincias, rescripsit, Boni pastoris esse pecus tondere, non degubere: & cōmoda ciuium defendere, non conuellere, boni principis est.

De Tranquillitate Regni.

C A P. VI.

QUOD si regnum ita administretur, non coæcli per vim ciues, ut serui; sed sua sponte, & voluntate, ut liberi, tum regibus tanquam parentibus, & pastoribus obtemperabunt. Nec minus opera, ac diligentie in communi utilitate, & felicitate augenda, & conseruanda uno animo, & conspiratione ponent, quam solertie apes ad fingendos fauos solent in commune conferre. Si vero rex preesse tantum studet, non etiam prodesse; nec pro ratione, sed pro libidine se gerit; aut si contra ciues potentiam regis ægre ferentes illius conatibus resistunt, tum è dissensionibus intestinis maximum totius reip. naufragium fiet. Siquidem omne regnum (ut Christi verbis

verbis utar, & testimonio) in se diuisum desolatur. Nam ut corporis membra vigent ob eam, quam seruant convenientiam, sic inter ciues, & regem charitate sublata reip. status labefactatur: qui alioquin moderatus, & concors bonam ciuitatis habitudinem, & perfectam sanitatem retinet. Neque est quod ciues contra regem coniurent, velut olim membra contra ventrem conspirarunt; quod labores ipsa perferrent, his ille cupiditates suas expleret. Ut enim venter cibum capit, & coquit, atque inde alijs modificatum diuidit, & commendat; sic rex omnium viribus, & fortunis adiutus, ipse prudentia, et equitate omnibus prodest. Cum ergo in animorum consensu, in concordia, & benevolentia tranquillitas urbis, & felicitas fundata sit; huc omnem cogitationem, & studium intendere debet; ut ciues informati moribus bonis, legibus, & ordinibus in perpetua pace sint. Nam tamdiu pax inter ciues vigebit, quamdiu leges, & prudentissimorum hominum instituta seruabuntur, singulis officium suum facientibus, & premissis, supplicijsque pro meritis cuiusque propositis. quibus maxime rebus Solon contineri remp. putauit. Quae tranquillitas ciuitatis ut externo bello turbatur, sic intenso corrumpitur. Oritur autem seditio, quae domesticum bellum est, aut ex illatis a potentioribus iniurijs, aut ex iniqua magistratum, & honorum distributione, aut ex inopia rerum ad

viuendum necessariarum. Sedatur verò auctoritate, ut Agrippa dissidentem à senatu populum Ro. in urbem & concordiam reduxit; aut vi, pœnis, legibusque comprimitur, ut scelerata illa Catilinae cōiuratio extincta est. Clementia et verò tum esse locum decet, cum iustam aliquam ob causam populorum animi vehementius commoti esse videntur. Quanta autem prudentie, & ciuilis disciplinæ sit intercludere contentionum vias, & seditionum radices extirpare, quæ occulte primò latius deinde propagantur, quis non videt? Evidem ipse præstantissimum opus regis hoc esse existimo; quoniam omnium malorum grauiissimum est seditio, serpens, et latens perstans: quæ in mentibus ciuium insidens concordes animos dissipat, & omnem vitæ communitatem, & societatem penitus delet. Igitur æquitas Regis, & prudentia, tum consentiens ubique rerum status, & tranquilla pax cœlestem quandam potentiam, & felicitatem assequuntur.

De Tyranno, & Tyrannide.

C A P. V I I.

*E*x regni forma expressam quoque tyrannidis imaginem tenemus. Nam eorum, quæ tanquam è regione contraria inter se opponuntur, alterum ex alterius natura cognoscitur. Vi enim rex communem utilitatem, & felicitatem tuetur, & reip. salutem suis commodis, & rationibus anteponit; sic tyrannus

non

non eorum, qui subsunt, commodis, & utilitatibus consulit, sed dominationem ad fructum suum, et cupiditatem transfert. hic gregem pascit, ille vorat. huic vita modus est ratio, illi libido. hic paret, ille imperat legibus. hic equus est, ille inquis. Et honestas quidem regnum commendat, cui coniuncta est utilitas, tyrannis vero turpis, & exitiosa est. Hoc virtuti confertur, & virtute conservatur; illa vel per vim occupatur, aut vi retinetur. hoc benevolentia ob mansuetudinem tutissimo, firmissimoque presidio fouetur; illa timore ob crudelitatem satis infido satellite custoditur: quae imperiosam nimis, & intemperantem seruans acerbitatem simultatis, et odiorum est plena, & multis obiecta periculis, infinitis propè suspicionibus quaesatur. Quenam, obsecro, fuit Aristippi vita, quem etiam parietes suspicione periculi territabani? Quae Alexandri Pherei, cui vel ipsamer vxor suspecta erat? Quae Dionysij? qui ne capillum quidem tonsoribus tondendum committebat? Ita omnia tyrannis suspecta semper sunt, atque sollicita, ut illud vere dictum sit, Metum alere tyrannidem. Nam qui metui se volunt, necesse est ut eosdem ipsi metuant, à quibus metuuntur. Quam vitam solitudinis, & timoris plenam Dionysius significauit fulgente gladio è lacunari seta equina appenso, ac in magno apparatu Democlis ceruicibus impendente, qui tyranni vitam felicem esse prædicabat. Hinc Horatius

Districtus

Digitized by Google

*Districtus ensis cui super impia
Ceruice pendet, non Sicule dapes
Dulcem elaborarunt saporem,
Non auium, citharaeque cantus.*

Somnum reducent.

Sed (ut scribit

Iob) sonitus terroris semper in auribus eius: et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Et nulli fidem habentes tyranni, tanquam pauentes, et timidae belluae, nullius manibus tractantur, nec mansuefiunt unquam. Quocirca neminem diligunt. qui enim possunt diligere, qui omnem communionem vitant; aut metuunt etiam, quos amant? quia licet oderint tyrannum omnes, nocere tamen non potest nisi amicus. Tum ab eorum consuetudine abhorrent, qui et honesta prudenter consulunt, et recta liberè monent: ne aut moniti rationem ducem, et honestatem sequantur; aut illorum virtute magis sua patefiant improbitas; aut quia illorum bonitatem suspectam habent, quod populo ea, quae voluerint, opinione virtutis facile persuaserint. Hac fortassis de causa Nero Senecam sustulit, et fuit Dionysius contra Platonem acerbior. Sed qui potest vir-improbus probum diligere? et quemorum dissimilitudo ullorum animos unquam inter se coniugauit? Ita qui se solos liberos, et honestos putant; ambitiosos acquirunt adulatores, quorum suasione, et ductu omnibus virtus implicati, in optimos viros existunt iniquiores. Sed

et

Et pulchre dictum est à Solone, Tyrannidem locum esse amoenum; verum exitum non habere. quæ labyrinthi more tyrannos in mille viarum circuitus, errores inducit. Cuius fructus hi sunt, qui ex φιλαυτίᾳ, hoc est, vehementे sui amore, et suspicione producuntur, opum direptiones, et rapinae, ciuitium oppressa libertas, grauis servitus ciuitatum, legum perturbatio, et rerum omnium immutatio, vel (ut verius dicam) euersio, uxorum, et liborum stupra, suorum impunita scelera, aliorum exilia, et cædes. In universum, tyranni sapientes homines abigunt, quippe qui sciant, et machinari multa possint, ciuium concordiam mercantur, quasi in suum caput semper coniurantium, potentiores oderunt, aut suis conatibus aduersantes, aut dominationem fugientes, et multitudine tributorum, ac morum asperitate populum in timore et obedientia continent. Vnde urbes intueri licet terrore concussas, squalore abiectas, omni ciuium nobilitate viduatas: quarum filij ex paterna virtute iam in seruilem naturam metu degenerauerunt. Quos autem alios fructus interperantia liberam potestatem nacta potest afferre? Meritoque tyrannos crudeles, et immanes bellus, humanique generis pestem, et facies, doctissimi viri vocauerunt: quales Caligulam, Neronem, Domitianum, et plerosque alios diu Roma sustinuit. In quorum humana figura ianta
 ineſt

inest feritas, & immanitas, ut recte Salomon, Leo
rugies, & ursus euriens princeps impius super po-
pulum pauperem. Sunt tamen, qui regiam dignitatē
simulatione virtutis umbrare conantur. Nam ficte
religionem colunt, ut opinionem probitatis afferen-
tes a populo reverentiam captent; frugalitate amāt,
luxum aspernantur, & quandam vite moderatio-
nem seruant, non tam ipsa delectati honestate, quām
avaritiae studio, & sui conseruandi cura. Præterea
diligenter cauent, ne iniuriæ fiant, ne contumeliae in-
ferantur, ne iura violentur, ac cuiusque reiculpam
etiam grauius plectunt non tam aequitatis, & iusti-
tiae causa, quām opprimendæ ciuium libertatis, &
audacie: ne dicam quod hac via quasi ius in legum
in aliorum fortunas inuadunt. Adhac vestigalia,
& tributa imponendo magnam conseruandæ reip.
curam, & diligentiam præ se ferre nituntur. Sed cùm
ita grauia exigantur, ut tolerari nullo modo possint,
apertè virtutis illa simulatio proditur. Et seruare
summum ius, nihil ex equitate, nihil ex clementia
agere, quid aliud est, quām iniquitatem, & tyranni-
dis acerbitatem retinere? Illud quoque non paruum
est assimilatæ virtutis indicium; quod, habentes su-
spectam cuiusque gloriam, nullius virtutem extol-
lunt. Et ciuium opes exhaustire, vires eneruare, con-
spirationem metuere, assiduis laboribus illos fatiga-
re, & peregrinis magis fidere, quām suis, non sunt
isthec tyrannidis signa? Nec aliud certè maius est

argu-

argumentum querendum, quād si per vim regant. In quos illud per prophetam à Deo dictum est: Vobis pastoribus, qui pascebatis vosmetipos; gregē autem meum non pascebatis. Qui licet diuinæ iræ ministri sunt; tamen aliquando Deus populi sui misertus capita superborum confringet. Nec fieri potest, ut is diu seruetur incolumis, in cuius perniciem omnium animi concitati sunt. Non est enim bonus regni custos timor: ex (ut ait Ennius) quem metuunt, oderunt: quem quisq; odit, perisse cupit. Nec sanè aliis est tyrannorum exitus, quam turpisima nex vel illata à suis, atq; omniū gentium comprobata consensu. quos omnes homines, omnes populi, ex nationes tanquam pestiferum genus, ex inhumanum ex hominum cōmunitate, ex humanae naturæ finibus expellendos, exterminandosq; proclaimant. Alexander, quē modo memini, ab uxore Thebē occisus est: ex (ne plures commemorem, sunt enim infinita exempla) in Phalarim tota Agrigentinorum multitudo impetu fecit. Quod si populorum infamiam, si suorum odia, si vitæ suæ pericula parui faciunt; at verba illa attendant, quæ in Sapientiæ libro scripta sunt: Quia non secundum voluntatem Dei ambulastis, horrendè, ex cito apparebit. Exiguo enim conceditur vita. Potentes autem potenter tormenta patientur.

C A P. VIII.

IAM vero que figura, et habitus regem deceat,
quibus etiam illum studijs, moribus, & virtuti-
bus imbutum esse oporteat, deinceps dicatur. Neque
oratorem Ciceronis exprimitus nulli omnino imita-
bilem; neq; remp. Platonis effingimus, que in fabula
abijt; neq; principem Xenophotis informamus, qua-
lis inuentus est usquam nemo. Neque vero Deus in
uno solo homine celestes omnes gratias collocavit, sed
diuini spiritus dona sapienter partitus est: tamen ip-
sum regem quam plurimis gratijs ornatum esse de-
cet, quem ceteris praestare oportet. Que autem non per-
inde necessaria sunt ad regendas ciuitates, sed tantum
ad hominum commendationem, et gratiam faciunt, ea
optabilia censemus: sine quibus vero administrari
resp. nequit, ea necessaria ducimus. Ceterum in ex-
primenda forma regis imitabimur summos & egre-
gios regum pictores, & poëtarum facile principes Ho-
merum, atq; Virgilium: quorum alter figuram Aga-
memnonis expressit, alter imaginem, & similitudi-
nem Aeneam. Quia vero regem prudentem, & equum
esse dicimus oportere ad iustitiam conseruandam, &
similiter virum fortem, atq; magnanimum ad pro-
pulsandas inimicorum iniurias, non indecorum bifor-
mem illum faciemus; qualem Aegyptij iuuenem pa-
riter

riter et senem ob vires similiter et consilium Mercu-
 rium depingunt: quando etiam uterque ille pictor
 regem suum sapientem, et fortem inducit. Atque
 in primis virtusque regis diuinum genus esse con-
 firmatur. Siquidem magna vis est nobilitatis ad vir-
 tutem, et gloriam: quam fortuna non immutat, sed
 tantum culpa dedecorat. Iam statura corporis præ-
 stans, et insignis esto, et ad dignitatem apposita.
 Mox habitus oris, et forma insit egregia: in quo
 natura quicquid est in homine visu pulchrum, et
 specie honestum tanquam in edito quodam loco po-
 suit. Frons, et supercilium, cuius remissio, et
 contractio motus animi declarant, grauitatem oleat hi-
 laritate conditam. Oculi, in quibus etiam natura ma-
 gnam posuit motionum animi declarationem, non
 impudentes, et leues; sed continentes sint, et gra-
 ues. In tota denique compositione oris et hilari-
 tas insit que ad conciliandos hominum animos sa-
 tis valet, et authoritas, que maiestatem quan-
 dam, et admirationem intuentibus afferit: qualis
 Demetrius ad stuporem hominum, simul et gratia
 concitandam natus esse videbatur: qualem etiam fe-
 runt Gn. Pompeium fuisse et Antoninum, atque
 Adrianum imperatores. Nihilque sane est, quod
 aequa in rege commendatur, ac morum facilitate con-
 iuncta seueritas. Haec forma est, haec species, haec figu-
 ra, que quovis magno, et ampio digna videtur impe-
 rio. Vultus denique totius corporis motus placidus,

incūdus, gravis, & decens esto. Vox clara, & suauis, non languens, & stridula; queque, ut affeclus est animus, ita vel intendatur, vel remittatur. Vestitus autem, & corporis ornatus pulcher, & ad liberalem speciem regis aptus, atque conueniens pro locorum, temporum, & rerum decoro. Et quidem Cyrus in corporis ornatu multum studij adhibuit, canique ne cuiquam liceret torques, monilia, stolas, & huiusmodi vestes, & insignia gestare, que a rege non accepisset: ut hoc modo Persam ad emulationem virtutis incenderet. Neque velim imperij maiestatem in vestitu ponant: ut aureis se compedibus astringant, sericis ad fastum vestimentis obvolumant, gemmis quasi stellis distinguant. Barbarorum est omnis immoderatus cultus, & luxus: odiosique sunt, qui nec patrio, nec civili, nec denique humano habitu vntuntur: qualis impudentia (ut alios Imperatores omittam) in Caligula, & luxurie in Heliogabalo fuit. Sed vestitus omnis, & cultus augeat virilem, & regiam dignitatem, neque insolēs, neque ad muliebrem venustatem exquisitus. Postremò in omni re splendor quidam regius, animiq; maiestas, & lumen, & præstantia, que fuit in Alessandro singularis, eniteat. Sed in his fuimus longiores, quoniam pulchritudo ex omnibus corporis bonis laudari plurimum solet; que virtutem maximè significat; quamque Plato adeò extulit, ut diuinae bonitatis imaginem appellari. Quamobrem Virgilius

gilius, Os humerosque Deo similis. *Et Homerus,*

Ανὴρ οὐκέτε μέγας τε

ποτε μὲν κεφαλῆ καὶ μεῖζονες ἄλλοι ξεσποῦ.

καλὸν δ' εἶτω ἐγών πάπω θέμον δόφθαλμοῖσιν,

ἔδ' εἶτω γεραρόν. βασιλῆς γὰρ αὐτῷ ἔσται.

De Studijs Regis.

C A P. IX.

AT vero studia regis ea esse debent, quibus ad virtutem, *et* iustitiam instruatur. Quis non reprehendat illiberalia quorundam regum, *et* vanastudia, nullum neque fructum, neque laudem afferentia? Memoriae proditum est, Parthorum reges telorum cupidibus acuendis non delectari solū, verum etiam gloriari solitos esse. Attalus Philomater dictus, omnem operam, *et* studium in colendis venenatis quibusdam herbis posuisse traditur. Aesopus rex Macedonum lucernas, *et* abacos fabricabatur; sic alios picturæ, alios tibijs, alios torno, alios (quod eodem turpius reor) Scenicæ arti deditos fuisse accepimus. Domitianum vero quis non irrideat totum diē stylo ferreo muscas in cubiculo insectatæ? Et Sardanapalum inter mulierum choros lanificia facientem quis non iure contemnat? Nec sum adeò ferus, et ab omni humanitate alienus, qui non sentiam à gravioribus curis interdum esse relaxandum animum, *et* ad leniora, *et* iucundiora studia traducendum:

sed ita remittendus est , non ut languefacat ignavia,
sed ut redeat ex remissione ad labores alacrior . Au-
gustus horis pomeridianis pila, & folliculo se exer-
cebat . Laudant alijs musicam, iocos , & facetias .
Virgilius vero Picum à venationis, & equorum stu-
dio collaudat.

PICVS equum domitor, debellatorque ferarum.
Hæc eadem studia Cyrus præ ceteris amplexus est;
ut quæ vires corporis augerent, atque ad artem mi-
litarem maximè conferrent. Omnino fugiendum est
otium; quod secum habet rerum negligentiam: quæ
timorem sepe, & in maxima etiam securitate diffi-
cilem parit. De quo poëta ille:

Otium reges prius, & beatas
Perdidit urbes.

NEQUE vera animi quies in otio , sed in usu
virtutis, & labore posita est . Atque ut iners agricola, sic rex otiosus & sibi, & alijs est inutilis. At
vero somnum moderate capiat , non qui dominetur,
(ut Agesilaus dicere solebat) sed qui negotijs ge-
rendis deserviat, & (ut ait Homerus)

Οὐ χρὴ ταννύχιον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρας:
ὦ λαδί τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόστα μέμπλε.

Itaque Agamemnon, & Aeneas, quem fidus Acha-
tes, hoc est, cura semper comitatur, dormientibus a-
lijs ipsi totam noctem pervigilant, de populi salute,
commodisque solliciti. Patientia quoq; calorum , &
frigorum non modo in principe laudatur , sed etiam
est

est saepe necessaria: non secus abstinentia potus , & cibi. Nullum est enim Baccho, & Veneri cum Pallade, Misisq; commercium: & ebrietas, quæ Philippo patri, Alexandro filio, Antiocho, Mitridati, Dionysius tantas ignominia maculas inussit , in una, eademque sede cum maiestate morari , & consistere non potest. Ista præcipue sunt , quæ studia regis ad virtutem capessendam impediunt. Ut vero summa timea complectamur, in quibus rex operam , & studium ponere debet , primum arbitror illud esse, quod in Deuteronomio regi præcipitur, ut discat sanctæ legis doctrinam à sacerdote: à quo exemplar luminis legis accipiat, illudque legat , & præcepta Dei custodiat, & ad religiose viuendum multitudinem inducat. Nec illum velim moralis philosophiae ignarum; quæ vitiorum est expultrix, vitaq; magistra. Nec futilis est iuris civilis cognitio; qua intelligitur quid unicuique tribuendum sit. At naturalis philosophia multis erroribus , & superstitionibus animum liberat, & expurgat. Discenda quoque Mathematica disciplina; quæ vita vñsi sunt. Historiarū electionem ego soleo commendare summopere ; quæ sunt humanæ vitæ speculum, & exemplar, & per quas excellentes homines quasi hospitio excipimus, & illorum vitimur familiaritate, & congressibus. Scipio, cui cognomē ex virtute fuit Africani, statuis maiorum suorum ad virtutem commoueri se non leuiter aiebat : quanto magis historia excitabunt,

quæ non simulachra sunt corporum, sed imagines animorum? Poëtarum quoq; grauiū, qui pictores sunt loquentes virorum excellentium, ut Homeri, quem Alexander in manibus semper habebat, et Virgiliū, quem Augustus mirifice dilexit, non utilis modò, verùm etiam iucunda lectio est. Libri de regno quatum prosint, antea dixi. Legendi sunt adhac libri ob res bellicas de arte militari. Atque ut multa legenda, sic etiam audienda, videnda, tractanda sunt ei, qui parare prudentiam velit: quæ cùm in actione consistat experientia, & memoria alumna, his potissimum rebus comparatur: ut de prudente Ulyse prudenter Homerus, (utr autem Horatiū verbis)

Qui mores hominum multorum, vidit, & urbes. Sed adiungenda est omnium rerum condimentum, & ornamentum eloquentia; quæ dicinon potest, quantio in hominum animis dominetur, flectens illos, & du cens quo vult, & unde vult deducens. Non enim semper vi, aut minis viendum est, sed ratione, & suasione frequentius. Nec vlla vis est ad imperandum melior, & præstantior, quam copiose loquens sapientia: qua magni viri ad res gerendas semper usi fuerunt. Vides vi Homeri duces in concione versentur? nec Martem modo, verum etiam Musas colant, qua reges immortales, & venerados efficiunt? Linguarumq; peritia, quæ immensum decus attulit Mitrati, agendis rebus, populisq; regendis perquam necessaria videtur. Neq; vero sum tam amens, ut re-

gem

*gem his omnibus doctrinis occupatum velim: Sed quod illi à rep. superest otium, nihil de opera publica detrahēdo, in his studijs ita impēdat, ut optima vi-
te p̄cepta, & exempla, tāquam apis, ex omnibus delibet; quibus ad bene viuendum , & ad remp.
recte administrandum informetur . Omnis enim la-
bor, & studium reip. debetur: Studiorumq; finis nō
in quadam inani rerum contemplatione ponendus,
sed ad actionem (ut docet Plato) referendus est.*

**Quod male sentiunt, qui doctrinarum co-
gnitionem regi negant esse necessariā.**

C A P. X.

*HIC vereor ne quis mihi obyciat non minus homo
scelēstus, quām imperitus, doctrinarum cognitionem
regi minimē esse necessariam. Sed quid magis nece-
sarium est ei, qui alios regit, quām magnarum , &
multarum rerum scientia? Cui Chilon unus è septem
sapientibus sentit omnia summa, & ima, mortalia,
& immortalia, humana, & diuina eße animo con-
cipienda: quem videlicet unum omnibus prouidere,
sapereq; oporteat. Profecto rudis princeps, & igna-
rus acie mentis, velut oculorū visu orbatus, in mil-
le errorum vias abducitur . Primum doctrina pru-
dentiam gignit: atq; ut experientia senes, sic erudit
homines sunt ipsa rerum scientia prouidentes . Dein-
de nullus aliis est animi cibus, quām cognitio: cui na-*

turalis quædam insita est veri semper videndi cupiditas. Postremo nulla delectatio maior ea dici, aut cogitari potest, que ex eruditione percipitur, utpote conueniens, & apta humanæ naturæ. Nam veritatis inquisitio proprium est animi opus, atque perfeccio. Ad hæc studijs literarum nullum est ornamentum pulchrius in secundis rebus, neque in aduersis commodius perfugium. Aut quid obsecro dignius claro viro, & reip. principi esse potest, quam rerum verarum, & honestarum intelligentia? Et decorum ne magis est animos in turpi otio languere, quam bonarum rerum studijs, & disputationibus acui? An cōiuicium parare, voluptatum illecebras, & lenocinia callere, hoc dumtaxat necessarium esse putant? Ex ignorare que clari viri egerint, quibus rebus animus ad virtutem excitetur, ut à vero falso, & ab honesto turpe discernatur, hoc prudentiae, hoc laudi ducunt? Bellam profecto prudentiam, vel insipientem potius sapientiam. Ego sic existimo, hominem indoctum non dicam à statuis, & truncis, ut plerique docti viri loquuntur, sed à belluis nihilo pene differre: cuius animus, quo ab illis maximè distamus, ignorantiae tenebris obductus quam minimè appetet. Verum equidem arbitror eos non hac sentire, que loquuntur, sed velle ignorantiam suam tegere simulatione prudentiae. Atqui Alexander ille magnus Aristotelem obseruat, & eruditos viros admiratur: quorum gratia non modo ciuitati-

ciuitatibus parcit, sed etiam deieetas vrbes in integrum restituit. Pericles Anaxagoræ institutis quam tam laudem, & dignitatem asequitur est? Quantam Epaminondas philosophia studijs? qui Lacedæmonios vniuersæ Græcie imperantes solus penè opprescit! Scipio Panætium, & Polybium comites habet doctissimos viros. Cæsar liberalium artium doctores ciuitate donat. Augustus vel in maximis, difficilimisque rebus legisse, scripsisse, declamasse fertur. Vides ut inter Virgilium, & Horatium deambulet? Vides ut Ario philosopho tot, & tantos honores conferat, ut plures ille, & maiores optare non possit? Quid Adrianum? quid Iulianum Imperatores? Quid Alphonsum Neapolitanorum regem? quid longè ante horum etates Solonem, Architam, Pittacum referam, in litteris non minus, quam in publicis rebus eruditissimos homines? & haud scio quo pacto factum sit, ut iisdem temporibus summi Imperatores, & principes viri extiterint, quibus homines aliquæ doctrina claruerint. Longum esset omnes recensere, qui aut literarum studijs, aut literatorum hominum consuetudine delectati, præclarisq; vite preceptis, & doctrinis imbuti, & exculti magnam laudem, & gloriam consequuti fuerunt. Quod propter Philippus rex Macedonum Alexandrum filium hortabatur, ut Aristotele philosopho uteretur: ne multa eiusmodi ageret, quæ se fecisse iam pœnitiebat. Et Dionysius exulans

Corinthi

Corinchi obiectante quodam consuetudinem Platoni-
nis, An parum, inquit, utilitatis cepisse tibi videmur;
qui hoc animo fortuna mutationem sustinemus? Nuc
contrà eos intuere, qui aut doctrinas, aut consuetudi-
nem doctorum hominum neglexerunt, quam fuerint
impudentes, pertinaces, peruersi, barbari, rudes, hebe-
tes, ignavi, desides, inertes, otiosi; gula, ventri, solis-
que voluptatibus mancipati. Esto, reip. negotijs occu-
pati ad studia doctrinarum mentem applicare non
possint; tamen ipsa doctorum hominum familiaritas
non dicam utilis, sed omnino illis necessaria est, à qui-
bus vera, et iusta cognoscant. Quodnam igitur regi
maiis viæ ornamentum erit, quam rerum cognitio?
Civitatis vilior, quam eruditio regis, atq; scie-
tia. At certè proceres isti saltem illustrandi nominis
sui gratia doctissimorum hominum scriptis illos ob-
seruare deberent: qui tanta laudis ambitione, et glo-
riæ cupiditate deflagrant. Quod à Dionysio iuniore
factum videmus: qui dictabat se multos alere bo-
narum, et liberalium artium doctores, non quod illa-
rum doctrinam suspiceret, sed quia per illos ipse alijs
admirationem sui afferre putaret. Atque Antigo-
nus secundi Demetry filius Zenone Citeo philoso-
pho mortuo, quem vehementer diligebat, theatrum
gestorum suorum querebatur esse sublatum. Riteque
Lacedæmoniorum reges ante pugnam Musis sacrifici-
abant, ut (quemadmodum Archidami filius Ende-
monidas rogatus respondit) rebus præclarè gestis

pre-

præclare quoque orationes contingent. Nec inueni est unquam ullus bonus Imperator, qui (ut est apud Archilochū) aut opera Martis, aut Musarum dona contempserit.

De Ciuili Scientia.

C A P. XI.

SE D ne pluribus in re manifesta disputatione, potest ne quis rectè imperare, qui Imperatoris artem non teneat? aut nauem gubernare, qui nautandi rationem non habeat? nec remp. bene potest administrare, in quo non insit ratio quadam, & prudentia reip. gerenda. Veh terra (inquit Ecclesiastes) cuius rex puer est: qui ciuilis discipline ignarus impetu quodam animi, & perturbatione, non ratione, & consilio ducitur. Atqui ciuilis scientia ex multarum verum cognitione, & experientia comparatur. quamquam ipsa natura, & ingenium magnam vim assert ad regendum. Versatur autem hec facultas prouidendo, & iudicando circa gubernacula ciuitatis communem utilitatem, & felicitatem tuens: quarum gratia reliquis artibus tanquam ministris ipsa tanquam architectonica vtitur. Eius verò præcipuum opus est, leges condere, conditasq; seruare. Quare ciuium commodis, & utilitatibus prospiciens ciuilis prouidentia nominatur, & scientia, & sapientia, et regia virtus. Quam sapientiam Plato ait non vile modo

modò, verùm etiā necessariā principati non aliter esse, quām materie formā. Ideoq; resp. beatas fore existimauit, quas sapientes homines regerēt. Nā Imperij vim, et dominatus nihil aequè moderatur, et frānat, ac sapientia. Sapientiae autē caput est, populi mores, et ingenia cognoscere. Nā qui sunt durioris cervicis, quales barbarae nationes, eos grauiore imperio regere oportet: qui verò potius comitate, quām seueritate reguntur, mansuetè, et benigne tractādi sunt. Quæ hominū ingenia pro natura loci, eꝝ cæli, vite quoq; ratione, eꝝ consuetudine dissimilia videmus. Athenienses ad irā, eꝝ misericordiā faciles: Carthaginenses tristes, pertinaces, eꝝ duri: Romani graues, benigni, patriæ amantes, honorum, et gloriæ cupidi. Etenim morū ignoratio, eorum, quibus cum agimus, sepè nos opinione, incepisq; frustratur. Itaq; videatur ob dissimilē populi naturā, eꝝ consuetudinē Lycurgus fortitudinem magis, Numa iustitiam coluisse dissimili studio. Atque ille optimum factu existimauit, otiosam urbem opere assiduo, eꝝ labore fatigare: hic ab armis ad otium reuocare, eꝝ furentem populi animum iustitia, eꝝ religione comprimere. Igitur Lycurgus dissolutam Spartam intendit; intensem Romanam Numa remisit. Atq; vt in intensione, eꝝ remissione ciuilium actionum rex citharistam imitatur; sic in temperato vitæ modo, eꝝ ordine medicum: qui leuia leuiter curat, ultima verò per ferū, hoc est, virgis, et securi pariter pro re vti. Sed eo quidem

quidem gratior, & optabilius medicus est, quo molliori brachio medetur: quiq; in variis, & diuturnis morbis interdū voluptates quasdam callide, & tuè concedit; interdū quoq; secationes, & exustiones accurate admouet. Optimū autem consilium, maximeq; desiderandum, et à Scipione probatū, tempore securitatem emere. Præterea domitores equorū imitetur; ut præmiorum spe, & suppliciorū metu quasi frænis languentem populum excite, exultantemque coërceat. Sanè populus, ut pote bellua multorū capitū, multiplici (ut ait Sophocles) fræno indiget. Atq; ut equestris artis est mansuetum, & obsequentem equum præstare; sic regiae discipline munus, obediētes, & modestos populos reddere, bono tamē modo, & benigne, non cogendo semper, sed interdū sua-dendo, monendo, arguendo, nec omnem suspicionem persequendo, sed quibusdam etiā leuioribus in rebus conniuendo, aut rem præsertim in ancipite, et pericu-loso tempore differendo: et arrogantiam omnem, et iniquitatem coërcendo, et puniendo, clementer affli-
Etos supplicesq; suscipiet. Hæ videlicet sunt ciuiles artes.

Paciique imponere morem,

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Præstat autem in regēdo Solem ipsum imitari moderatorem luminum reliquorum; qui supremi celi, quod primum mobile appellant, conuersionibus obsequiarius; quia sine altero contrario motu rerum natura consistere non posset, ipse leniter obliquo circulo

circulo contranitens nouam quandam rationem init,
quæ ex temperata cælorum conuersione procreatio-
nem rerum, & conseruationem tueatur. Hic cælo-
rum est ille concentus ex dissimilibus motibus effe-
ctus, quem nullius vñquam aures percepérunt, solū
animus, intelligentiaque comprehendit. Eodem mo-
dò status ciuitatis ex comitatis, & seueritatis tem-
peratione consistit. Nam alioqui tristis, & acerba
seueritas, ut indulgens, & ad populi gratiam accō-
modata facilitas, sine alterius temperamento, graui-
labe, & calamitate ciuitates affecit. Cato si de seue-
ritate sua paululum decessisset, & aliquibus huma-
nitatis condimentis reip. vulnera mitigaasset, non sa-
nè illa tantam ruinam perpeffa fuisset. Alcibiades
nullam seueritatem aspergens, populum Athenien-
sem facilitate corrupit. Quanquam pro locorum, tē-
porum, personarum discrimine quandoque seuerita-
te magis vtendum, quandoque facilitate, prout pru-
dens ratio prescripsérit. Ideoque tutelare numen
Hermionem ob temperatam cum benignitate seue-
ritatem Poëta Martis, & Veneris filiam esse con-
finxerunt. Et summus ille mundi gubernator Deus
non tam vi, quam arte quadam, quæ lenit parendi
necessitatem, vniuersitatem rerum moderatur, &
regit. Vnde Solon aiebat, Populum tum optimè obe-
dire, cùm nec solutus nimis, & liber est, nec seruile
in modum depresso. Nam alioqui difficilis ad obe-
diendum, ad repugnandum pertinax fit regis aspe-
ritate,

ritate, licentiaque deterior. Hoc quidem pacto laudabiliter in regno democracia constituitur; cum in il-
lud quicquid laudabile est aliarum rerump. trans-
feruntur: cum colitar multeudo popularis, res ciuiles
iuste administrantur; in bellicis rebus ars militaris,
in periculis consilium adest; postremo omnia regie,
hoc est, praestantissime geruntur. Illa etiam sunt in-
gentis prudentiae, & ciuilis discipline praecipua mu-
nia, futuris prospicere, nequid desit videre, fouere
virtutes, vitia corrigere, contentiones euellere, reru
honestarum emulationem disseminare, erumpentes
sediciones extinguere, dissimilitudinem morum, in-
dignam honorum inaequalitatem, inuidiam, arro-
gantiam, metum, aliorum contemptionem, magistra-
tuum negligentiam, atque recordians tollere; deniq;
tanta charitate omnia inter se deuincire, ut nulla re
aduersa dissolui, & labefactari possint. Hoc quia
Numa defuit, eius instituta breui tempore steterunt.
Quae autem leges praescribenda, qui mores inducendi,
que premia, que suppicia proponenda, quo demum
pacto resp. instituenda sit; non est nostri operis in-
stitutum: qui solum hoc docere instituimus, nimirum
quibus studijs, artibus, moribus, virtutibus rex insti-
tutus, & ornatus esse debet, ut remp. prudenter,
sapienterq; administraret. Ceterum haec ciuilis prudē-
tia humano ingenio, & arte percipi non potest: nam
omnem humani animi soleritiam, & vim supérat;
sed diuini quodam numinis afflatus indiget. Ideoque

ciuilem scientiam Plato vaticinium vocat, ut ipse
dicitur infusam: et sceptrum, quod Minos ab Ione
collatum Hesiodus scribit, nihil aliud esse putat,
quam Iouis doctrinam, qua Cretam diuina quadam
ratione gubernauit. quem ob id Homerus oapis n^m,
hoc est (Platone interprete) Iouis familiarem, atque
discipulum vocat. Et Achatem Aeneam, quem ante
curam interpretati sumus, alij bonum, & diuinum
Genium esse volunt; qui praestantibus quibusdam ho-
minibus est praesens, ab illisque solis conspicitur; ut
de suo prædicantem saepè multa Socratem legimus.
Quid plura? Salomonis illa regendarum ciuitatum
sapientia, quam à Deo optauit, & præ ceteris re-
bus elegit, quamque omnes gentes, & nationes,
præsertimque Regina Saba admirata est, non fuit
e celo infusa? Igitur Platonis voce ita rem omnem
concludo, Pacatam fore, & tranquillam ciuita-
tem, si diuina quadam forte philosophico animo
regia potestas tribuatur; que virtutem ritu^m vi-
etrem, & contra libidinem superiorum constituat.

De Imperio sui ipsius,

C A P. XII.

AT quantam superbiam, arrogantiā, insolentiam, & temeritatem sonat vox illa Caligula,
Memento omnia mihi, & in omnes licere! Porro
vitiositas celerem nocta cursum ex potestate qui-
busuis

bus suis stimulus perturbationum concitat animum; ex molestiam libidini adiungens, veluti furentem illum huc, et illuc exagitat. Evidem ut vitium vasis arguit infusus liquor, si distilleret; sic animus vitiatus, potentiam non ferens, cupiditatibus effusus. Necesse est autem eum esse rectum virum, qui alios regit. Nam ut prauam ad regulam si res dirigatur, distortae sunt; sic rex prius seipsum recte instituat, ut inde, veluti regula, suis moribus aliorum vitam metiat. Non enim alijs bene potest imperare, qui rationi prius obtemperare non didicerit. Sanè magnus ille mundi fabricator Deus, in ipsa hominis fabricatione, tot, tantaque vires, atque adeo variae, ex multiplices permiscuit, ut homo ipsa hydria mortis sit, tot, ex tanta perturbationum capita atollens, atque insolentius semper exultans. Insunt enim ire, et cupiditatis incredibiles motus: qui rationi non obtemperantes animi iudicium peruerunt, illumque impellunt ad libidinem, et turpitudinem, ad merum, et anxietatem, ad vim inferendam, et ultionem; ex quicquid est in homine veritatis lumen, id omne tenebris offundere. Hic est in homine popularis ille status, qui diversis studijs, et appetitionibus in partes milie distrahitur. At si regina ratio dominetur, et preficit, et motus animi appetentes regat, et obedientes sibi efficiat, tum unius dominare tranquille omnia tenebuntur. quo nihil

E 2 homi-

homini melius, ex optabilius esse potest. Nam ratiō tanquam valetudinis custos, obseruans quae prae-
deſſe ſolent, aut obieſſe, noxia remouet, et vtilia re-
linquit. Ipsiſ est omnium (ut ait Pindarus) regina,
non in marmoribus incifa, ſed in animis iuſta lex:
quæ iubens facienda, et contraria prohibens, cuncta
honestatis regula definiſt. Quam, mali reges, et cu-
piditatis ſervientes, nolunt ducem admittere, ne ea
principe, voluptates ſpernere, atque honestati ſeruire
elegantur. Hoc Pythium oraculum eſt, et respon-
ſum Creso ducum, ut ſe iſum cognofceret: non in-
quam imperij ſui gloriam, et amplitudinem, ſed vi-
tae magistrum, et dominam rationem, quæ periu-
bationes animi ſedaret, ac potentia magnitudinem,
timoremque reprimeret. Neque minus regium
eſſe docet Poëta, appetitus coercere, quam populis
dominari.

*Latinus regnes audum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas, et uterque Pœnus
Seruiat vni.*

*Et Agesilaus gloriabatur, quod ſibi magis, quam
alius imperare didicifet. Et Cato senior pefſimum
imperatorem aiebat, qui ſibi imperare non poſset.
Alexander etiam ille magnus honestius, et glo-
riofius ſcipſum vincere, quam hostes, putabat. Qui
autem fieri poſſet, ut qui vite ſua clauum tenere
neſciat, tracter gubernacula ciuitatum: et conſtan-
tiam,*

tiā et equalitatē seruet is , qui diuersis perturbationib⁹ afficitur : & aliorum mores componat , qui à se ipso dissentit? Profecto qui vitam suam , & mores virtute conformat , is ratione cuncta perpendit , non minus scipsum erubescens , quam̄ alios . Sed quem felicitatis opinio corrupit , is difficilis alijs , & morosus , sibi semper in equalis , & inconstans , dum omnia licere sibi arbitratur , nihil facit , quod honestum , & laudabile sit . Patet igitur non posse eum̄ alios continere , qui se ipsum non continent , nec alijs impetrare , qui libidini , auaritiae , voluptatibus parere nō desierit .

Qualis est rex , tales solent esse reliquies .

C A P . X I I I .

Q V I S autem non turpe ducat , Regem , à quo ciues iustitiae , temperantiae , pudoris , continentiae petunt exempla , in auaritiae , & libidinis crimine comprehendunt , nec aliorum ora vereri , ne id faciat , quod non decet , qui alijs pudori esse debet ? Cuius mores , & vitam ita reliqui imitantur , ut eius exemplo vel maxime inueteratos mores , & opiniones facillime immutent . Licetque videre eorum , qui presunt , vivendi rationem , si mutetur , statim in populo sequi . Tanta vis est regie dignitatis in hominum animis ; ut bene Plato , Quales , dixerit , in rep. principes sunt ; tales solent esse reliqui ciues . Nam quos honore , glo-

ria, dignitate amplificatos vident, horum sibi mores effingunt, nec quiequam aliud sequendū putant, nisi quod principes ipsi probauerint. Recteq; Poëta ille,
Componitur orbis

Regis ad exemplar. Et Sophocles,

Πόλις γάρ εἰ πότε τῶν ἡγουμένων.

Et Ecclesiastes ; Qualis rector est ciuitatis, tales habitantes in ea. Vides igitur quanti momenti sunt regnantium mores; qui soli corrumpere, & corrigere ciuitates possunt ? Neque si peccent ipsi, hoc solū mali est, quod peccent, sed etiam alios corrumpunt : ut contra vitæ suæ descriptione aliorum mores, & consuetudinem corrigunt. Sic virtutes, & vitia, quæ animo conceperunt, in ciuitatem infundunt, plus-que obsunt, vel profundunt exemplis, quam peccatis no- cent, aut proficiunt rectè factis. Nec est quod tur- pitudinem ullam, aut vitium simulatione aliqua re- gant. Nam populus in regem, tanquam in edito loco posatum, & in clarissima luce versantem oculos coniūcens, omnia curiosè, & diligenter inquirit, quid agat, quiddicat, quēadmodū vivat, et in illius animū quasi per rimulas inspicit. Quin ipsi parietes, ita me Deus amet, loqui, & omnes voces, actiones, mores principum edicere, & arcana proferre, & diuul- gare videntur ; ut nullum neque dictum, neque fa- ctum illorum diutius latere possit. & quod grauius est, vniuersi minima quæque illorum errata stu- diosè animaduertant. Cimoni Athenienses vinum,

Scipio-

Scipioni somnolentiam Romani obiecerunt; et Pœpius, quod dígito caput scalperet, ab inuidis mordebatur. Quod si omnes vitiorum vota penitus elui non possunt; at verrucae prominentes in facie et macule turpes delectantur, quibus intuentium aspectus granius offendit possit. Verum tamen qui de rep. bene mereri volunt, non popularem auram accupantur, sed ita mores suos, et vitam instituant, ut non inde laudem ullam, vel admiracionem petant, sed alios ad virtutem iungent. Tunc autem se profecisse intelligent; cum iustitiam, fortitudinem, continentiam publicè colи, et exerceri cognoverint.

De Moribus Regis.

C A P . X I I I .

Q V O N I A M verò dicimus Regem bene moralatum esse debere, quid mores significant, declarandum est. Mores voco naturales quasdam animi affectiones: quæ licet ex se, quoniam voluntarie non sunt, laude, et vice operatione careant; tamen illarum aliquæ via sua laudatur, vel reprehenduntur, cum habeat aliquā virtutis, aut viaj significationem: quanquam è consuetudine vires capiunt, et contrario sepe via immutantur. Quæ animi affectiones vita formam effingere videntur: et talis est cuiusque vita modus, nullius affectus est animus. Volens autem regis mores ob reuerentiam grates, sed facilitate conditios,

qua hominum studia complectatur, & teneat. Nam sine humanitate grauitas acerbitatem imitatur; humanitas vero parit sine grauitate contemptum. Et scite Lacon ille Cleomenes Anaxandrid.e dicente quodam, bonum regem omnino mitem, & comem esse debere, Dum in contemptum, respondit, non veniat. At qui regi haec duo maxime proposita sunt, ut obseruetur, & ametur a suis: Nam ut grauitatis personam diuinitus impositionem sustinet, habet venerationem iustum; ut vero natura similis est his, quibus praest, atq; etiam subiectus Deo, mansuetudinem habere, retinere humanitatem, facilitatem, & benignitatem exercere debet, nec se ita attollere, ut humanum fastigium excedat, nec demittere, ut despiciatur. hoc dignitatem, & auctoritatem minuit; illud cum hominibus, tum maxime Deo est odiosum. Ac nulla res fastidium & que affert, ut insolentia: è qua nascitur arrogantia; cuius comes est solitudo: ex arrogantia odium; quo nihil esse potest homini, praeferunt principi viro detestabilius. At vero iugum feruitutis populi equiore animo perferunt sub mansueto principe, & humano, quoniam humanitate facilius ducimur, quam vi: si non libertas potius, quam seruitus appellanda est, boni principis obedire, et parere voluntati. Sed mali principes imitari mihi vindentur malos factores; qui, ut tum illi existimant Colossos artificiose fieri, cum diductis cruribus, distentusque tibys finguntur; sic ipsi non vitae institutis, sed con-

contracto supercilio, toruis oculis, horribili aspectu,
 acerba voce, minacibus verbis, & asperis moribus
 reuerentiam captare emituntur: intus vero animus
 male informatus, & falsis opinionibus deceptus,
 vitiisque corruptus est, non aliter quam Colossi toti
 intus ferro, plumbo, terra, cimento pleni sunt. Sed
 hoc melius in Colossis, quod non facile dimouentur;
 hi nullam vitae seruant constantiam, & firmitatem.
 Barbaris principibus, & tyrannis elationem animi,
 & tyrannicum spiritum relinquamus; qui virtutis
 experies, & vera dignitate nudati ad simulationem
 descendunt, nunc se abdendo, nunc cum ostentatione
 quadam prodeudo. Boni autem reges obseruantiam
 petunt institutis vita, & eos, quibus praesunt,
 morigeros, & obsequentes reddunt moderatione
 animi, & constantia; nec terribiles sunt, quia
 graues, aut molesti, sed quia multo alijs excellunt in
 genio, & virtute. Nec me fugit esse quosdam viros
 sine contumacia graues, sed qui nihil unquam de
 sua severitate remittant; qualis fuit Cato, & Pho-
 cion: verum hi admirationem quidem singularem
 afferunt, fructum vero parem non assequuntur.
 quemadmodum intempestiva poma, & edita ex-
 tra naturae legem non tam comedere, quam demira-
 ri solemus. At humanitatis dulcedo (ut inquit Va-
 lerius) etiam ingenia Barbarorum penetrat. Nam
 ad humanitatem, & facilitatem potius, quam ad
 morum asperitatem natissimus. Non largitio, non

ambitus ad amandum alliciunt; infida est enim omnis corruptela; sed oratio blanda, sermo natus, mornia facilitas, fides, & integritas. His reue aureis vinculis equo, & lubente animo constringi sustinemus. Nec immerito Cyri, & Artaxerxis mater dictabat regum verba byssina esse debere, hoc est, suauia, & iucunda. Ulro se offerat venientibus, fugiat in compellando difficultatem, asperitatem in congressu, sit benignus in audiendo, potentibus comiter, humaneque respondeat; atque, omni tumore depresso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. Nam qui difficultem se praebet accendentibus, non magnanimum se regem, non optimum gubernatorem declarat, sed deridentis alios, aut contemnitis affert indicia. Philippus rex suis vehementer charus fuit ab facilitatem morum, qua omnes, qui se adibant, amplectebatur. Contrà odiosus Demetrius: in quem recte annus quædam cum eum rogasse, ut audiretur, illeque respondisset sibi otium non esse; alta voce proclamavit, Ne etiam regas? At quam magnifice, & splendidè Titus Vespasianus, qui humani generis delicia dictus est, non oportere quæquam aiebat à rege mestum discedere. Atque ut dux apum est sine aculeo, sic regem furoris expertem esse oportet. Quare iracundiam frænet; qua mentem è sua sede disturbat. qua qui facile commouetur, teneat illud Athenodori philosophi præceptum, Augusto Cæsari datum, ut iratus nihil dicat, vel agat, priusquam alphabetum secum

Secum recitet; ne ea committat, quorum deinde pœnitentia crucietur. In iuriæ, ac maledicta ferenda sunt; quorum perpeſſio nulli ſit obfutura. Nam reip. cauſa, & communis tranquillitatis, publicas, & alienas iniurias regem grauius vlcisci decet, & tanquam Deū ciuium priuatas vindictas in ſe recipere, ſeruandæ iuſtitiae gratiâ. Quæ facilis priuatarum iniuriarum perpeſſio in Cæſare, & maledictorum in Antigono eſt laudata ſummopere. Quid autem magis humanum, quam odia remittere, ſimilitates deponere, in vlcifendo natura leniſſimum eſſe! Credulitatem intelli-ge temeritatis, et inſipientie comitem eſſe: nec maius ullū ſtultitiae argumentum ipsa credulitate. Habet quippe veritas tot, tantasque latebras, & recessus, ut à paucis conſpiciatur. Delatoribus fidem preſta-re, quid aliud eſt, quam aditum aperire, quo omniū inimicitiae ad te deferantur? Et Domitiani vox illa cum plauſu excepta eſt, Princeps, qui delatores non caſtigat, irritat. Veritatis culorem, fraudis inimicū te preſta: atque ita gere, ut maior fides verbiſ tuis quam aliorum iuriuando habeatur. Non dicam, ne reges fraudem faciant, ne dolos moliantur, ne fallacijs deleſtentur, ne inuidi, & obiectatores, ne inuercundi, & impudentes ſint: quæ omnia ſunt odio, & vituperatione digna maiore, quod magis in hiſ cernitur, qui ſuorum morum exemplo ad virtutem alios excitare debent. Haec ſunt, atque huiusmodi animi af-fectiones, quas natura ipſa commendat.

C A P . X V .

QVAE animi affectiones si ratione perficiantur, et constantes fiant, erunt per se ipsæ laudabiles, & virtutum nomina sortientur: è quibus honestas voluntates, & omnes rectæ actiones proficiscuntur. quarum tractatio philosophorum propria est: nos breviter eas attingemus, quas regi maximè necessarias esse ducimus. Atque adest primo pietas, & religio, virtutum omnium, & regni fundamentū; Deo pariter, & hominibus grata. Nam qui pura, casta, & incorrupta mente numen diuinum colit, is Deo arcana quadam sanctitate coniungitur. Nec vlla remagis populi reverentia, et fides captatur, quam religione. Siquidem hominem religiosum quasi Deos charum, & familiarem suspicimus: nec suspicamur aduersi quicquam illi posse contingere, quem celeste numen tuetur, & protegit. Adeoque Alexander superstitionem quoque laudare solebat; quod facile per illam & commodè in hominum animos illabi posset. Et quanam alia ratione urbium, legumque conditores homines in unam societatem conuocarunt, illisque leges imposuerunt, quam cultu, & religione Deorum? Nam (vt Varro sentit) nulla re populus aequo ac concepto aliquo diuini numinis metu legibus se submittit. Atque hoc primum legis latorum studium Plato scribit esse debere; vt sancto & diuino cultu

cultu cives pios, et iustos efficiat: quoniam is, qui pietate eum colit, iustitiam violare non potest. Sed cauedum est summo studio, ne quareligionum varietas obrepas, quae civitatem maxime turbat, diuersisque curis hominum animos, et remp. dissipat. Verum esse religionem unam sanctam, et veram, quam tueritur Ecclesia Christiana, luce clarius est. Iam vero intenue re Dauidem regium religionis exemplum, ut prouideat Dominum in conspectu suo semper, nec ullare commoueatur, nec presentे numine diuinō hostes, nec castra, nec acies, nec mortem, nec ipsa denique inferna perirescat. In euto profecto is est, qui in tutelata Dei pio cultu, et sanctimonia peruenit. Pietatem sequi debet rerum agendarum regula prudentia, dux et princeps virtutum reliquarum. Dico autem prudentiam non ciuilem, que à regendis, et conseruandis hominum cœtibus est antè ciuilis appellata sciētia, sed domesticam intelligo; qua dubijs rebus nostris consulimus, et tanquam regula, dicta omnia, facta ad honestatis metam dirigimus. Finiturque recta rerum agendarum ratio: quæ versatur in bonis deligendis, rei ciendisque contrarijs: Vnde Ciceroni dicta est à prouidendo prudentia. Hæc inbet ne quid inconsilio agatur; quoniam temeritatis, quæ in dictum præuerit, comes est pœnitentia; et ubi consulueris, inbet ne moram ullam interponas. Etenim qui oblatam occasionem, dum licet, non arripiat, cum volet, idoneam opportunitatem non habebit. Hoc est

lente

lente (ut dicitur) festinare. Ob cuius virtutis praestantiam inter homines à natura regem, velut inter apes ducem, constitutum esse intelligimus, qui honesta, & utilia melius videre possit, quam ceteri: ut ipsius quoque lex naturae insano regi administracionem reip. ademisse videatur. Constat autem prudentia ium ingenij solertia, & doctrina, ium vario negotiorum usu, & multis rerum experientijs. Iamnum Italia regem Poëtae bifrontem ob prudentiam confuserunt: quoniam rex (ut Homeri verbis utar) ἀριστοπόλεων, καὶ πόλισσων, hoc est, preterita, & futura perspicere debet. Nam qui præteritis futura connectit, rectè præsentia administrat. Quod præter Pythagoras monebat, duorum precipue temporum, matutini videlicet, et vespertino, curram esse gerendam. quæ res prudentiam efficit. Sunt autem duo præsertim vitia fugienda, prudentiae nehemeter immitia, temeritas, & intemperantia: veluti Homerus Palladem Marti, & Veneri semper aduersam inducit; quoniam furor mentem erroribus implicat, Venus animi vires debilitat. Idcirco Græci temperantiam à metis custodia τοφεωσύνη appellauerunt. Ita regie dignitatis decus est fortitudo, animi magnitudo, grauitas, patientia, rerum humanarum despiciens. Hæc sunt illa Vulcania arma, quibus Achilles, & Aeneas hostes, nos omnem fortuna temeritatem, atque imperium superamus. Enimvero eius viam, quæ in elato loco, & aperto sua est, multis fortune

enarratis proposita certimus: quæ qui extimescit, angusti, & parui animi est. Excelsus autem, & robustus animus in veramq; fortunam paratus, quod gravitatis maxime proprium est, neq; secundis rebus effertur, neq; aduersis dejectur. Semper autem pugnare debebit pro equitate; et si honestas iussurit, eiā morte non sūi modo gratia, verū eiā pro suoru salutē oppetere non dubitabit. In qua contēnenda, quia omnium malorum gravissimum est, praecipua esse dicitur fortitudinis laus. Magnitudo animi nihil sordidi vel probat, vel patitur. Magnanimus autem is est, qui non maiora audet, quam vires possint sustinere. Tolerātia presentium malorum est patientia, fonsq; animi robur, ne aut opprimatur magnitudine malorum, aut assiduitate perfringatur. Postremo omnia humana contēnere, et in se ipso omnes vitae rationes habere, non autem pendere extrinsecus; hæc fortitudinis comes est virtus, vel (ut melius dicam) perfectio. At vero temperantia prudentiae custos, pudoris comes, libidinum inimica, voluptatum est moderationis. Hac nos ipsos superamus, hac cupiditates rationi temperantes reddimus. Quid autem est turpis, aut iniquius intemperato rege? Certe intemperantia, quia id violat, quod hominibus maxime charū, et sanctū est, urbes sepius cœrit, quam inimicorum arma. Troianis illud bellū à poëtis adeo dec̄atū, & Græcorū perniciosissimā dissensionē non ne una libido disseminauit? Qui vero se temperantem gerit, cum vii contumelia possit, hunc omnes suscipiunt, & admirantur.

Nec

Nec quisquam est tam impudens, qui ab eo remim-
probam petere audeat, quem temperatum, & in
omni scelibidini continentem agnoscit. Geret autem
se temperantem, si in laboribus seipsum exerceat,
nec ab eo, quod honestum est quibuscumque stimulis
voluptatium abducatur. Quid de constantia vita lo-
quar; que in omnibus dictis, & factis inesse debet!
sine qua nulla virtus esse potest, nulla laus? Omnis
enim turpitudo, contemptio, & ignominia, ab incon-
stantia proficiscitur.

De Virtutibus in communione vitæ positis, C A P. X VI.

E T quanquam omnes virtutes Regis ad usum
communis societatis accommodantur; è quibus ni-
mirum omnes fructum, voluptatemque percipiunt;
quædam tamen in priuatis actionibus melius cernū-
tur, quæcumque ad propriam cuiusque vite institutio-
nem pertinent; quædam in administratione reip. &
in communione quadā vite magis versantur. Qua-
rum præstantissima est iustitia, quæ consociationem
humanam aequo iure tuetur: quamque aequitas, cle-
mencia, liberalitas, quæque sunt generis ejusdem, co-
mitantur. Est autem iustitia suum cuique tribuens
virtus, qua efficitur, ut suo quisque iure fruatur.
Huius rei gratia civitates institutæ, sancitæ leges,
creati magistratus. In hanc quasi metam omnes co-
natus,

natus, studia, actiones eorum, qui remp. administrant, conferenda sunt. Hoc ciuitatis est firmissimum fundamentum, hoc bene iactum esse oportet, hoc ritè corroboratum, ne corruant, quæ superstruxeris. Tantumque iustitiae vis est, ut scelerati humines non possint absque ulla eius particula inter se vivere. Quid, quod non à fortitudine aut temperantia, sed à iustitia viri boni nominantur? Ipsa est quæ aliorum seruiens honestati, uilitati, saluti, omnes virtutes, & perfectam vitæ rationem complectitur. Hinc est quod magistratus (ut dicitur) virum ostendit: quoniam in eo iustitiam seruare maximè oportet. Primum igitur videat ut quid alienum sit, quid suum quisque intellegat, & possideat; tum ne cui noceatur, neue in permutationibus rerum ex emptione, & venditione quisquam detrimentum capiat. Adhæc sibi supplicia, facultates, dignitates, honores studiosis hominibus æquè paritetur. Quæ res efficiet, ut communis uilitati studiosè, & diligenter seruiatur. Hoc est ius suum unicuique tribuere, si mali poenas boni digna præmia consequantur. Et quia sine legibus, quæ tradunt viuedi normam, ciuium vita incerta esset; quoniam ignorarent, quæ fugere, quæ sequi deberent: sapienter eas prescribet, studiosissimeque seruabit. Quibus se ita sentiet addicatum, ut re confirmet, quod verbis imperauerit. Digna quidem vox est maiestate regnantis (aiunt Theodosius, et Valētianus Imperatores) legibus alligatum se principem profiteris;

P adeo

adeo de authoritate iuris nostra dependet authoritas. Et re vera maius imperio est legibus submittere principatum, & oraculo pr.esentis edicti alijs indicere, quod nobis licere non patimur. Licitque sit rex ipsa lege superior, quoniam illius est author, est tamen hoc inferior, quia ex illius prescripto vivere debet: quando lex nihil aliud est, quam recta ratio utilia imperans, prohibensque contraria. Et cum regibus data sit imperandi potestas, nobis parendi sit iniuncta necessitas; quid est aliud lex, quam (*ut inquit Lycophron Sophista*) pactum quoddam ciuium inter se cum rege conuenientium? Sine qua quoniam rex praesesse non potest, nec illa vim suam, & authoritatem retinere, nisi eius, qui imperat, probetur, & confirmetur exemplo; non gloriosum modo est principem suis legibus parere, verum etiam necessarium. Quamobrem Zaleucus (quid enim multis exemplis opus est?) cum adulterij paenam sanxisset lumen orbitatem, atque in adulterio filius deprehensus fuisset, ne legis perfringeretur, aut imminueretur authoritas, unum oculum sibi erui, alterum filio imperavit. Præterea quid aliud rex est, quam lex quedam loquens? & lex nihil aliud est, quam rex quidam sanctus, & eternus sineulla animi perturbatione honesta decernens, & vera diuidicas. Itaque Iustitia Hesiodo est virgo incorrupta, & veneranda: unde reges aidois vocauerunt. Et Ioui Fas ipsum assidere proditum est, non (*ut peruersè Anaxar-*
chus

chus Alexandro suadebat) quòd omnia, sed quòd iusta dumtaxat regi licent. Siuntque sine iustitia ne Iouem quidem ipsum posse regnare: Ipsa est iure sceptrum regium, quod hominibus ab Ioue traditum canit Homerus: ipsa est in ciuitate, ut sol in cælo, pulcherrimum Dei simulachrum: ipsa denique mensura quædam est rectè metiens quantum quisque regum præcellat. Ideoque prædicantibus regem Persarum magnum esse, Et quid, Agesilaus inquit, ille maior me est, nisi iustior sit? Huius virtutis comes, et socia est æquitas, quæ ex præscripto rationis ius definit, ubi leges silent, & ambiguitatem aliquam habent. Nam fieri nequit, ut leges uniuersas actiones, & ea omnia, quæ quamque actionem circumstant, verbis complectantur. Sæpe etiam verba legis in diuersas sententias deduci possunt. Et cum multis illæ sint, & rerum humanarum incerti euentus, aduersari quandoque inter se videntur. quod casu fieri, non de industria putandum est. In his igitur locis adhibenda est æquitas, sic dicta, quòd omnia reuocet ad æqualitatem: dicta etiam ob facilitatem bonitas. Nam in mitiorem partem iura interpretatur, & de summo illo iure, quod summa iniuria dicitur, multū remittit; Lesbiæ regulæ assimilata, quæ facile in omnē partē flectebatur. Neque solum durioribus cedit, cum opus est, verum etiā resistit; ut ad æqualitatē omnia deducat. nec modo leuius punit, quam leges præscribunt, sed interdu etiam pro re grauius.

Hoc est legē in meliore parte interpretari. Id enim melius est quod rationi magis est cōsentaneū. At verò Clemētia, quæ lenis est in cōstituendis pœnis animadversio, plus de iure, quām æquitas remittit; principū peculiaris virtus, in quorum potestate, & arbitrio leges posita sunt. Est autem ea opus cùm semper, tum pr̄esertim in seuo, & ancipiti tempore, tū cùm afflīctis, abiectisque hominibus, maximè verò cum plus habet res imprudentiae, quām improbitatis, neq; lenitas est vlli nocitura, nec alios ad peccandum inuitatura. Hac sanè una virtus est heroica; quam in quo inesse sentimus, illum tanquam cœlestem spiritum obseruamus, & colimus. Huius contraria est, ut honestatis vitium, crudelitas bestiarum, & tyrannorum propria. Illa in excelsō, & magno animo inest; h. ec in abiectione, humili, & belluino pectore dominatur, human.e natur.e maximè inimica. Qui autem in puniendo est clemens, humanus, & modestus, non potest non liberalis esse, non beneficūs homines afficer, non gratia ciues deuincire. Eadem est benignitas, & beneficentia: quæ conciliat sibi benevolentia aliorum, et ex inimicis amicos, ex alienis suos, ex infidis, fidos facit, in Alexandro singularis, & admirabilis: qui quò latius propagabat imperium, eò amplius liberalitatis terminos dilatabat. Est autem liberalitatis munus, vel opera, vel pecunia subuenire sine calliditate indigentibus: versaturque in dando, & referendo gratiam. Nunquam verò decet regem ab

ab alijs vinci liberalitate. Sed videndum, ut prodignitate vnicuique tribuatur. Tum enim ad virtutem alij excitabuntur, cum intelligent benefacta non iacere, sed virtutibus sua præmia dari. Mox caueat, ne cui obsit munificentia. Nam alterius bonis alterum ditare, contra equi, et honesti rationem est. Nec quemquam adeò diter, cuius sit obfutura potentia. Postremo nec reip. damnosa sit, nec maior facultatibus liberalitas, sed prudens, & moderata, ne pecunie in usus minimè necessarios impeditantur. Intelligere autem bene regē oportet, administratorem se esse reip. non dominum: tantumque sua esse, quæ ipsi à rep. in usum vitæ concessæ fuerunt. Idem modus, eademque ratio in Magnificentia est seruanda: quæ circa maiores sumptus, & apparatus versatur, regem maximè decens ad celebre quoddam lumen, & maiestatem imperij. At vero una pesta est maxima, quæ liberalitatem inficit largitione, ambitio: quæ in epulis, ludis, venationibus ad captandam popularem quandam, & inanem auram pecunias profundit. Quarum quidem fructus non est profusione, sed honestate, & utilitate finiendus. Alterum est, quod contrastat vitium,avaritia, omnis iniustitiae parens: quæ in admiratione diuitiarum occupata, nihil præclarum fieri sinit; atque ita hominū mētes obstringit, ut quid honestum, quid laudabile sit, intueri non possint, maxima superiorum labes. De seruanda verò fide, fugienda perfidia, negligenda versutia, atque his simili-

libus quid opus est dicere? quæ omnem vitæ consolationem, & communionem tollunt, vel in quouis homine digna reprehensione, & vituperatione non modica? Sed quid pluribus verbis opus est? ad philosophorum libros, qui plura. Neque enim propositum est nobis omne m virtutem copiose persequi, sed eas breuiter attingere, quarum actione rex vitam suam, & ciuium mores ad bene, beateque viuendū informet. qui ut dignitate ceteris, sic etiam virtutibus debet antecellere.

De Benevolentia, Amicitia, & Assentatione, C A P. X V I I.

HAE C una via est ad laudem, ad honorem, ad dignitatem; via, inquam, moderationis atq; virtutis. Cuius fama Indos, & Scythes, & ne auditu quidem unquam cognitos populos Augustus in amicitiam suam, & populi Ro. pellexit. Neque enim fieri potest, in quo facilitas morum, comitas, mansuetudo, benignitas, liberalitas, clementia, æquitas, continentia insit, qui beneficys sibi homines deuincit, qui benefacta extollit, qui letatur secundis aliorum rebus, & tristatur aduersis; qui comes est, & socius in laboribus, in periculis adiutor, in malis consolator, in quo nulla turpitudinis macula, nulla auaritia & suspicio, nulla crudelitatis insignia, nulla ingrati animi nota cernatur, ut non is colatur, & diligatur à suis, non probetur à sapientibus, non laudetur à bonis viris,

non omnibus charus, & iucundus sit. Nam honores, qui à multitudine principibus habentur, viles, et leues puto, & metu magis, quam ex animo tributos. Quoniam ubi fortune cursus immutari incipit; illius quoque studia commutantur. Vnus Demetrius exemplo satis esse poterit: quem Athenienses cum antea innumerum Deorum retulissent, ut in acie deuictus est, turpissime eiecerunt. Dum videri Dij volunt, neque humanam conditionem meminerunt, sed aras, & templa affectant, & tonitrua Iouis, ac fulmina imitantur, & malunt iniucti, & potentis, quam iusti, et continentis, cognomen habere; fuit ipsis belluis inferiores. Non est quidem felix Deus solo vite spatio, sed quia virtutis est princeps; atque hoc est numen: timeturque a nobis, quia fortis, & potens est; quia rex bonus, clemens, & mitis, amatur. Quid autem regimelius? quid optabilius? quid apius esse potest. ad opes tenendas, ad tuendam dignitatem, ad conservandam salutem, quam ob virtutem amari? Quid contra peius? quid detestabilius? quid iniquius, quam timeri? Latrones montes, & saxa incolunt, & abutissimus rupibus se, vitamq; suam tueruntur: Regis autem nequit nullum praesidium maius esse. charitate, gratia, & benevolencia ciuium. Ista sunt adamantina vincula, non metus, non satellites, non arma: que licet illis molliora sint, sunt tamen ad perpetuitatem regni aptiora. Nam que fides, aut que fiducia esse potest, ubi nullus est amor?

aut quæ tuta vita, & secura voluptas cum solicitude, & timore? Declarant miserabiles tyrannorum exitus, quantum hominum odia valeant ad pestem. Nam qui ab omnibus timeri vult, omnes sibi contrarios, & infensos reddit. qui vero omnibus infestus est, in sui perniciem omnium animos coniungit. Absit metus, retineatur charitas; omnes te summo studio complectentur: non secus atque apes ducem suum vel intus sedentem, vel e cellis egredientem simul omnes comitantur, nec ultra unquam iniussa discedit. Cyro, in acie confosso equo, ad defendendum eius salutem, omnes uno animo, et voce cōcurrerunt. Quid tam actum putas, si odissent? Atque ideo Persæ hominem adunco naso diligunt, & pulchrum iudicat; quoniam huiusmodi nasum Cyrus habuit. Agrigentini cæruleo colore, quod eo Phalaris satellites usi essent, quenquam uti prohibuerunt. Canes quidem nodis constringuntur, equi fræno coercentur; homo vero homini benevolentie fides, et probitatis opinio charum facit. Non arce, non stipitoribus, non satellitibus indiget, non venena, non dolos, non gladios formidat, quem ciuium benevolentia custodit. Neque in parandis thesauris, & sub terra defodiendis sollicitus erit, qui in amantibus sui ciubus opes omnes Cyri exemplo collocavit. Sola igitur, & optima principis, & diuturnitatis custos est, ciuium ex virtute generata benevolentia, aureum, & celeste sceptrum: quam si demas, omni regem praesidio denudaqueris.

Quam-

Quamobrem hominis benevolentia , semper optimū regni fundamentum, firmissimumq̄e propugnaculū Antigono visum est . Philippus etiam monentibus amicis, vt quas urbes Græciae deuinceret, pr̄esidijs muniret, Malo, inquit, diu benignus, quām diu dominus appellari. Et quanquam benevolentia, & charitas omnium exoptanda est, pr̄esertim eorum, quibus corporis salus, et custodia commendatur; nō omnium rāmen expetenda est consuetudo : sed magna cura opus in diligendis amicis, ne minus digni, aut improbi, moribusue dissimiles familiaritate tibi socientur; verū boni, iucundi, & amantes tui. Cleomenes minus laudatur, quòd capiens magistratū amicos omnes à se alienauerit, ne rem aliquam iniustum auderent: ac contra Solon amicorum culpa interdum male audiuit; & Themistocles, quòd ex amicorum cupiditate remp. frequenter administrauerit. Verū decet neque amicorum cupiditatibus remp. permittere, neque illorum operam excludere : qui tanquam animo prædicta instrumenta sunt ad gubernandam remp. peropportuna ; cùm per nos via præstare nullo modo possimus. Sed eligendi sunt sapientes viri , quorum cum integritate vitæ copulata est solertia animi, & prudentia, multarumq̄e rerum usus longa etate cōparatus ; vt illorum consilijs & authoritati tutè in nitaris. Agamemnon à Dijs optat decem Nestores: quorum prudentia breui Troiam excindēdam putat. Et Helius Lampridius Alexandrū Seuerū omnium

imperatorum optimum idcirco fuisse inquit, quod
Ulpiani sapientissimi, et doctissimi viri consiliis v-
teretur. Praeslatque reip. mulitorum iudicio regem
esse malum, quam consiliarios, quoniam ipsi regis
animum tractant. Quorum prudentia cum mens re-
gis confirmetur, nec libertas loquendi diminuenda ill-
lis est, et vita facultatibus, honoribus, dignitatibus
amplificanda. Neque verose quisquam hominum
ita sapientem putet, ut aliorum consilia parui peditat:
quando Iupiter aliorum Deorum mentem consulit,
qui sapientissimus est, et mundus et quantum ei dicitur, et
ipsam mentem humanam multa effugiunt. Praeterea
ducum amicitia diligenda est, qui ciuitatem armorum
peritia, et virtute possunt defendere. Admittendi
sunt etiam in familiaritatem illi, quorum honesta
consuetudine delecteris: qui res secundas coniunctu
iucundiores efficiant, adversas consolando leuiores.
Nulla quidem vita sine amicitia esse potest: neque
est illa beatior, quam bonorum fida, suauisque con-
iunctio. Sed ut in eligendis amicis prudens, et cau-
tus, sic in conseruandis moderatus, et constans esse
debes: nec cuiusquam te studio ita astrictum ostendere,
quemadmodum Tiberius Caesar Seriani; ut vel
nimia cum aliquo familiaritate aliorum a te animos
alienes, vel odium excites indignitate personae. Cate-
rum adhibenda cautio est, ne obrepatur assentatio, pec-
catorum adiutrix, regum peculiare, et perpetuum
malum: qui dum ea, que faciunt, praeclera videri

volunt ob ingenitum cuique amorem sui, adulari se facile sinunt; et dum tales se esse putat, ut iure laudandi sint, blanditijs irretiuntur. Quare adumbrata veritate multis vitijs implicantur. Adulatores sunt, qui in omnem se vultum, et figuram conuertunt, et Chamæleonis more omnes colores induunt. At veri amici, non ad voluptatem loquuntur, sed ad utilitatem honestatis, veritatisque cultores. Illi semper augent, quæ hi, quos adulant, magna esse volunt, et contraria deprimunt, isti non omnia laudant, quin etiam malefacta reprehendunt; nec assentatione benevolentiam, sed virtute conciliant. Illi adulando in suam utilitatem omnia conuertunt, isti amicorum commodis, et honestati prospiciunt. Proinde Plato aiebat nullum esse principi genus predoctorum maius, quam eorum, qui cauponari nescirent, coniunctionem. Is vero sui iuris esse desinit, qui assessoribus aures patefacit. non enim rationem vitae positam habet in recte factorum conscientia, sed suspensam ex illorum sermonibus, quorum blanditijs delectatur. Quare quid dici potest, aut cogitari turpius, atque perniciosius? Facile autem animus languens, nec virtute corroboratus sibi sentitur, et aliorum adulazione corrumpitur.

De

De Magistratibus mandandis

C A P . X V I I I .

Q U A N D O autem humanae vite conditio ita fert, ut omnibus in rebus interesse non possit, neque omnia præ rerum varietate, & multitudine obire, aliorum te fidem, & operam tui muneric vicariam supponere oportet, quorum integritati fidas, & benevolentia. Evidem si per nos possemus omnia præstare, fortasse aliorum adiumenta non quereremus: nunc autem quia humana fragilitas tantam molem non suffert, amicorum officijs opus est. Immo Deus ipse maximus cum possit, non tamen omnia per se agit, sed natura tanquam ministra, & rerum causis quæ primam sequuntur, tanquam pedissequis ad conservandum uniuersitatis ordinem uitetur. Quare Mosi ab Iethro dictum est, Prouide viros potentes, & timentes Deum; in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam; & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac denarios, qui iudicent populum. Non autem eliges sorte, quibus magistratus demandes; sed quos virtutis studiosos, & usu rerum peritos agnoueris. Neque enim, ut sors obtulit, ita nauis gubernacula cuique traditur. Quā obrem magnam curam, & diligentiam pones in cognoscendo, & eligendo sanos homines, et prudentes, qui publicis honoribus digni sint. Non venalem

magis-

magistratum propones; ne quæstui resp. sit. Nam qui magistratum emit, ius pretio, non æquitate definiit. Habet enim quæstui remp. cogiturque ferre, qui vendit, sæpe multa peccata emptoris. Quod Seuerus ille Septimius execratus adeò est. Non præmij vice; simile hoc quippe est venditioni, & in suam utilitatem administrationem rerum transfert, qui præmio sibi deberi magistratum intelligit; non gratia, non affinitate, & cognatione aliqua illum conferes. Superbit enim plerunque insolentius, in quem ita confertur. Et sanè cuiusque commodo, & gratiae communis utilitas, & salus anteponenda est, neque ad unius utilitatem commoda reip. conuertenda sunt. Non improbis committes, ne se Themis obuelet: non humiles creabis, qui contemptui sint, quiisque aut potentie alicuius metu iniusti, aut ex animi imbecillitate insolentes euadant. Vnde illud,

Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.

Non postremo e gentibus imperia decernes; ut ne indigentia compulsi potius vitæ necessitati, quam reip. utilitati prospicere cogantur, & in auaritiae pestem incident reip. pernicioſissimam. At forte inquietas, si diuitiis imperia dederis, in alijs pecuniaruſitum, & glorie cupiditatem excitaueris. ~~qui deinceps~~
aio semper eligendos: diuites autem in magistratu pauperibus preferendos censeo: quoniam magis absunt à studio pecuniarum, & officium suum honestius exercere possunt. In Calcedonia laudatum est

illud,

illud institutum; ne indigentes magistratum gererent: verum si boni ciues essent, eorum egestati publicè subueniretur. Qui autem paruo cōtentī sunt, & omnem cupiditatem ex animo resecarunt, quales Curium, Fabricium, Phocionem ferunt; hos optimos habe, quibus magistratus, et imperia demandentur. Quin etiam Platonis praecepto nec ambientibus, nec cupientibus, sed nolentibus, ac sepe recusantibus honores tribuit. Illud autem ingentis prudentiae est, ut fert cuiusque natura, ita magistratus decernere, non agrestibus, & duris hominibus, sed ciuilibus, et humanis; tum sapientibus, & iustis viris, quos canibus in ouium custodia positis contra lupos assimilarunt; prouincias; fortibus, & prudentibus bella; hominibus frugi, & diligentibus, atque industrijs thesauros; eis, qui ab omni auaricie, & libidinis suspitione absunt, iudicia; constantibus verò, & ingenij minime vary arces, & presidia concredes. Ita pro cuiusque ingenio res ciuiles, & bellicas ritè commiseris. ita omnes ad virtutem inflammabuntur; ubi studia virtutis colentur. Illud recte monent sapientissimi homines, ut singuli singulos magistratus gerant, ne animus in res plures, & varias distractus sibi ipse dissideat, nec muneribus sufficere pacto ullo possit. Iam Socrates, & Plato magistratus submittari nolunt: quoniam est rerum magistra experientia: forte etiam quia ieunæ muscae acrisius fugunt, quam saturæ. At quoniam simultates inde procreari

creari possent, & reddi, qui præsunt, insolentiores;
 alijs putant magistratum aliquam interdum esse fa-
 ciendam submutationem: atque è singulis ordinibus
 adoptandos esse, qui munia ciuitatis, et honores, quā-
 tum patitur cuiusque natura, & conditio, certo, &
 definito tempore participant. Nam si alios viros bo-
 nos cohonestari quoque decet, & bonorum studio-
 rum emulationem accendi, profecto aliqua honorū
 vicissitudo esse debet. Tum quis non videt eos, qui
 nullam administratæ reip. rationem à se reposcēdam
 cognoscunt, arrogantiis, grauiusque se gerere? Cuius
 rei gratia Tiberius Cæsar, ab omnibus reprehensus
 fuit; & Ro. imperium ingentia tum damna perpe-
 sum est. Quæri à quibusdam video, ut ilius ne reip.
 sit magistratus ab indigenis administrari, an ab
 externis. . Evidem si de indigenarum amore,
 fide, constantia, vita integritate, & prudentia,
 minimum dubitarem, eorum opera, & industria
 lubentius semper ipse vicerer, quam alienigena-
 rum: ne quam forte iustum odiorum, & offend-
 sionis ansam ciuibus darem, quod potius alienis
 fidere, quam meis viderer. Quid verò de his lo-
 quar, qui domi vivunt, vt in aula modeste, decen-
 ter, verecunde versentur? cum eorum mores,
 & studia vitam regis declarent? Domesticas
 autem res summatim complectatur, vt maius o-
 tium habeat ad res gerendas. sic regis cura lon-
 gius procedet; sic ille pluribus oculis cernens,

& an-

et auribus audiens, tanquam nume diuinum omnia intelliger, omnia circumspicit: et quando corpore nequit, animo, et cogitatione omnibus in rebus interesse poterit. Hoc ciuilis prudentiae praeclarissimum opus est: huc amicoru tractatio nos deflexit; quoniam regi, opera, et fides illorum quam maximo usui est.

De Virtute bellica,

C A P. XIX.

HAE Cuae tradita sunt regendarum ciuitatum precepta, fortasse fuerint ad conseruandam hominum eodem iure utentium communionem satis: si nullum esset ab alijs gentibus periculum, nullae fieret inimicorum insidiae. At quoniam (ut ille inquit Poeta)

*Rupere foedus impius lucifuror,
Et ira præceps, que succensas agit
Libido mentes; venit imperij sitis
Cruenta, factus præda maiori minor;*

Cuius mali principium Nino primo Assyriorum regi Iustinus, Nembroto Iosephus adscribit. in hoc etiam regis cura versari debet, ut ciuitatem ab hostium incursionibus, et bellis tueatur. Primum igitur muniet urbes muris, cataractis, fossis: ad quæ si naturæ præsidia accesserint, erit locus quam munitissimus. Ceterum virtus hominum optima, et pulcherrima defensio, et tutissimum ciuitatis est propugnaculum.

gnaculum. Quare iuuenum delectus habendus est, qui ad bellum idonei sint. Sunt autem idonei qui corpore firmiores sunt ad tolerandum famem, sitim, aestum, algorem, & animo audentiores, qui mortem fortius contemnentes, hostes confidentius inuadant. Sed & disciplina militari imbuendi sunt; que magnitudinem animi, & fortitudinem experientia reddit audentiorem. Quis enim id unquam aggreditentauerit, quod non confidit posse prestare? non sane multitudine militum, non viribus, non robore, non dolis, non astu; quibus rebus alijs nationes inferiores erant; sed bellicis artibus, & industria Romani gentes omnes, & populos deuicerunt. Volo autem militem, quem Galba non emere, sed eligere solebat, quemque non à fortuna, sed à viribus Cesar probabat, primum rerum bellicarum scientid, & exercitatione peritū; qui & moderationem seruet in castris, ~~et~~ consilijs prodesse posset in dimicacione: continentem praeterea, non dissolutum luxu, sed viuendi norma castigatum, ad iniurias inferendas timidum, ad laudes adipiscendas promptum, erga socios humanum, aduersus hostem ferocem, ardentem in pugnando, acrem, strenuum, agilemque in ambiendo, declinando, feriendo, oculis, fronte, vultu terribilem, verbisque minaceam, nec minus vocis sono formidabilem, quam gladio. Splendor vero, & armorum pulchritudo vires addit, & mentem exacuit: quēadmodum Homerus nouis ante oculos, & lucentibus positis ar-

G mis.

98 IO. ANTONII VIPERANI
mis Achillem astuantem animis, & ad ea protinus tractanda ardenter effecit. Verumtamen in milite obedientiam potissimum desidero; que rerum ordinem conseruat. Et facinus Chrysant.e Cyrus adeo probauit, qui statim ac sensit in pugna receptui cani, manuum ab hoste retraxit, quem alioquin ictu confodisset. Quanta etiam militaris disciplin.e fuit apud Romanos obseruantia, ut ne liceret quidem hostem lassere aut ferire, qui sacramento non esset astrictus! Dictum est de milite, cum potius de imperatore dicendum esset; è cuius prudentia, & virtute omnis victoria dependet: qui neque iuuenibus manu, nec prudentia senibus inferior esse debet ad hostium consilia preteripiendum, et addendum presentia militibus animos, et demendum virtute ignaviam: qualis ab Homero describitur Agamemnon,

Βασιλεὺς ἀγαθὸς κρατερός τ' ἀχμυντίς.

Vnde Chabrias dicere solebat, Formidabiliorum exercitum Ceruorum esse duce Leone, quam Leonum Ceruo duce. Et Agesilaus dilexitbat solos prudētes, & fortes duces, esse victoriae authores. Prudentis autem ducis est prius consilio, quam armis rem experiri; & finem magis, quam principium spectare: cuius turpisimam vocem esse aiebat Iphicrates, Nō expectaram. Atque ut bene sentire, sic etiam prudenter occultare suas artes, & hostium consilia diligenter inquirere, ac callidè preteripere, sapientissimi ducis munus est. Quam virtutē in Imperatore sum-

mam

mam esse Themistocles asserebat. Certè quæ viribus superari non possunt, ingenio perficiuntur. Quòd si prudentia victoriam consequimur, fugienda est temeritas, quæ à ratione plurimū disideret. Sanè temerarij, & audaces homines hostibus patent, et omnibus fortunæ telis expositi, se tandem, et sua perdunt; cùm inconsulto semper rerum summam in discrimen omne coniçiant. Dolo autem vincere hostes, laudabile nec ne sit, viderint alij. Evidem si de laude ipse certarem, dolis minus uterer: cùm de vita & salute dimicatur; dicerem cum Poëta, Dolus, an virtus quis in hoste requirat? Agesilaus ille Lacedæmonius sentiebat foedus frangere, impium esse; hostem verò dolo vincere, non iustum modò, sed etiam honestum, & iucundum. Ac quoniam hostes etiam ipsi dolis innituntur, malo nodo (ut est in prouerbio) malus cuneus. Et quidem ista duo militis officia esse putantur, aut insidijs facere, aut manu cum hoste configere. Tum scientia, & exercitatio rerum bellicarum imperatori utilis est; quæ vires auget, virtutemque confirmat. Et militaris quidem disciplina, vsu maximè continetur. Postremò obedientia dissolutum exercitum coercere est illi prope necessarium: sine qua omnia perturbata, & confusa cernuntur. Quas ob res Imperator militi debet ipso hoste formidabilior esse. In obeñdis autem expeditionibus unius Cæsaris exemplo, & cautus, & audens esto: ut Posidonius scribit Fabium maximum scutum:

Marcellum vero ensem à Romanis appellatum fuisse. Nam Fabij tolerantia, & tutè pugnandi mora promptitudini, & audacie Marcelli commixta Romane reip. iam ferè Punicis armis oppressæ incolumentatem, & salutem attulit. In mouendis autem castris omnia circumspiciat, ne aut insidijs circumueniatur, aut repentina vi aliqua opprimatur: procedatque ita totū corpus exercitus, ut primo medium agmen, medio postremum succurrere, & inuicem sibi omnia ferre opem, & auxilium possint. In ponendis castris eligendus tutus, & aquis, & comeatu oportunus locus. In exercitu curet valetudinem, & commeatum. Nam hec ipsa sunt, fames inquam, & intemperies cœli duo maxima & grauiissima bella. Quoad vero eius fieri poterit, Marte arceat à finibus imperij sui: sin hostis intra fines iruperit illum precipue fame, & industria debellare conetur. Et maioris quidem virtutis est hostem facire, quam armis opprimere. Si viribus superior est, ad pugnandum hostem compellat; sin vero inferior, hoc caueat, ne cogatur. Nec militum multitudo quaerenda est, quæ semper exposita est ad cœdem, sed virtus, quæ una victoriam acquirit. Dubium prælium nunquam tuo iudicio facias, ne temeritatis nomen habeas, & audacie: Suscipiendum vero cum maior emolumenti spes quam damni metus ostenditur. Nam qui minima commoda non minimo discrimine sectatur, is Augusto hamo aureo piscari videtur sed

& Ci-

Et Cicero fortunatum imperatorem desiderat: Nos fortunam nihil aliud esse ducimus, quam celestem, et diuinam voluntatem: in qua omnium bellorum exitus positi sunt. Non autem ira, non odio, non ambitione, non auaritia, non cupiditate vlla (et quidē iniquis hominibus ipse met Deus acriter aduersatur) sed iustis, et prope necessarijs de causis ad communem reip. dignitatem, et salutem bella suscipiat. Mox quorum multitudinem militum, et vim suspicit, eos sibi foederibus, beneficiis, tributis deuincire studeat, vel ipsorum vires, et audaciam reprimere ingenij sui excellētia, et virtutis, et artis admiratio-ne, suorumque ducum, et militum industria, ac disciplina; tum populorum suorum charitate, vicinorum benevolentia, subsidiorum spe conatus aduersariorū retardare. Præterea quæ per alios bella administrare potest; nam multis sepe aliorum ductu feliciter bella cesserunt; non omnibus se periculis obijciat, ne in discrimen quoque rem pub. adducat; ni cum aliquod periculum grauius impenderit, tunc enim pro rep. cuius tuendæ causa rex electus est, morte magno, et lubente animo contemnet. Ac profecto optimum augurium est mori pro patria. Adhuc præsentia regis licentia militaris coercetur, et colitur disciplina sanctius, inflammanturque omnes vehementius ad gloriam rege ipso cuiusque virtutis, et ignauie teste, ac indice. Precipuum vero studium in bellis gerendis pecuniariū esse debet, qui sunt omnium

rerum nerui, et Christus regem eum vocat insipientem, qui non prius animo vires suas expenderit, quam bellū gerat. In quo gerendo par est ut suis, & ciuitatis opibus utatur, cuius nimis gratia illud facit. Atque opportunè paranda sunt arma, stipendia, commeatus, queque ad bellum pertinent. Sed de parandis pecuniis, de oppidorum munitione, de cogendis exercendisque militibus, ac de vniuersa belli ratione consulendi sunt prudentes, & his artibus imbuti, & exercitati homines: ne mihi obiiciatur, quod Phormioni Annibal de re bellica disputanti exprobrauit. Liceat tamen monere, ut quoniam incerti sunt exitus bellorum, et Mars ipse communis, in aduersa fortuna inuictum se præbeat, in secunda benignum; ni grauior ex reip. causa adhibenda sit in victos animaduersio. Nam crudelitas Barbarorum est; clementia cum semper uterum, tum maximè cum supplicibus hominibus, & his, qui longius absunt à culpa. Et de virtute bellica pluribus forte disseruimus, quam instituti ratio postulasset. Eò autem dicta sunt, non ut ciuitas fiat belli officina, quemadmodum Xenophon Ephesum; aut Martis palestra, ut Epaminondas Beotiam appellare solebat; neque, ut ait Pindarus, templum Martis; sed ut belli pericula repellantur; & in pace, cuius maxime causa bella suscipiuntur, & in tranquilla libertate viviatur. Quod si exercere suos velit, ne desidia corruptantur, & imperij fines propagare cupiat; quid

melius? quid optabilius? quid glorioſius, quam cōtra Christiani nominis hostes belligerando Christianam fidem, & religionem dilatare? Quem vnum bellorum finem ſemper optimi, & sanctissimi imperatores ſibi in animo proposuerūt. Illud verò consiliū Philopemenis Achæorū ducis: *Vt cogitet in bello de pace, in pace de bello, sapienti cuique ſemper probatū fuit.*

*Quæ ciuitati potior virtus sit, Iuſtitia,
an bellica Fortitudo. C A P. x x.*

*E*x duabus causis, quibus instituti ſunt reges, emarnarunt officia duo: alterū eſt, quo ius ſuum vnicuiq; diſtribuerēt; alterum, quo ciuitates ab hostilibus armis tutarētur. Vt rā verò potior ciuitati virtus sit, Iuſtitia ne ciuilis, an bellica fortitudo; queri volet à plesiſq;. Sed Agesilaus ille magnus repondebit, nihil opus eſſe fortitudine, vbi iuſtitia colitur. Nam quid opus eſt armis, vbi nulla iniuria eſt? At fortitudo ſine iuſtitia temeritatem quandam, & audaciam, vel (ut verius dicā) belluarum propriā immanitatē imitatur. Quid? non pacis gratia bellū fit? Nā idcirco ſuscipitur, ut in pace ſine iniuria viuatur. Quod autē extreμū eſt, cuiusque gratia reliqua fiunt, & quo vniuersa referuntur, tanquam finis, qui per ſe ipſe expetitur, optimum, & ſummū bonū eſt. Quis pacem, hoc eſt, tranquillam libertatē non exoptet? quæ latitiam, otium, quietē, & omnium bonorū copiam, & libertatem affert? Quis non contrā bellum oderit?

ex quo hominum, facultatum, rectorum, agrorum, urbium, cedes, rapinae, incendia, depopulationes, & excidia oriuntur? Ad hec bella non sunt semper necessaria: pax vero semper: ut non tam bellorum causa, quam aequitatis, & pacis creati reges videantur. Idecirco sapientissimus poëtarum Homerus non bellatores illos vocat, sed ius dicentes,
 θύτε θέμιστας ἀρόδος δίὸς εἰρήνηται.

Et discipulum Iouis non ferocem, aut immanem, sed iustissimum regem appellavit. Tyrannus sane (ut inquit Timotheus) Mars est: iustitia vero ciuitatis fundamentum. Cuius opus est illa, quae est omnium regina, Lex. Nec aliunde nomen regis deducitur, quam à prudentia, & iustitia: quibus precipue virtutibus humana societas conseruatur. Nec est quod obijcant imperium fortitudine dilatari: qua etiam prædicant Ro. remp. in tantum fastigium excessisse. Quid enim prodest ditionis iura longius explicare, nec tueri posse, quod partum est? Ac illius sane rei bonam partem sibi vendicat fortuna: hoc vero totum est prudentiae, atque iustitiae. Atque actiones hominis, ex solo virtutis usu, & ratione laudantur. Ideoque non minus regium esse ducunt conseruare, quam propagare imperium. Et Theopompus cum regie potestati Ephoros adiunxit, quoru[m] consilio res ciuiles administraretur, conquerenti uxori quoddiminiutu[m] regnum liberis relinqueret: Immo, inquit, eo maius, quo firmius. De Romanis autem quid di-

cam

cam, nisi diuino consilio factum esse, ut in illorum potestatem, qui cæteris nationibus pietate, religione, clementia, liberalitate, & morum grauitate praestarent, vniuersus orbis ad communem pacem, & quietem redigeretur: quo tempore Dei filius, author pacis, dominus noster I E S U S Christus ex homine nasci debebat! Sed hoc idem imperium nobis exemplo est neglecte iustitiae: quod intestinis odys eversum fuit. Vnde legimus in sacris libris, Melior est sapientia, quam arma bellica. Et (si qua fides Poëtarum figmentis adhibenda est) grauissimum Deorū hac de re iudicium fertur: qui Neptuni equo ad bellum apto Palladis oliuam ad tuendam hominum societatem inuentam prætulerunt. Quam Deam urbium præsidem, & custodem summis honoribus, atque ceremonijs semper veteres illæ gentes coluere.

De felici statu Regni, & præmio

Regis, C A P. X X I.

HAC ratione, quam è sapientissimorum hominum monumentis collegimus, si regni gubernacula tractentur, non dubito quin præsca illa poëtarum Saturnia regna redditura sint in nostrum æuum. Etenim Saturni temporibus fama est nullum auaritiae, nullum improbitati locum inter homines fuisse; sed fidem, virginemque iustitiam inter mortales ob integratatem morum versari solitam esse. quibus inde cor-

G 5 ruptis,

ruptis, & ciuitatibus omni scelere fœdatis ex huma-
 na consuetudine, tanquam è cœno se illa eripiens, ad
 calos, vnde profecta fuerat, reuersa est. Vbi vereor
 ne etiamnum sedeat in obliquo illo signorum circulo
 inter Leonem, & Libram collocata. Eundemq; Sa-
 turnum, quia frugum inuentor, & agriculturæ au-
 thor fuit, cuius nimirum insigne falx est; felicitatis
 Deum effecerunt; eiique sacrarunt ædem pecunia
 publicæ, quoniam fructuum copia, & venditio pe-
 cuniā dignit. Quare cum temporis quòd unusquis-
 que suo iure frueretur, & sine dolis, sine honorum
 ambitione, sine diuitiarum cupiditate agrorum cul-
 turæ operam daret, non injuria fabulantur tellurem
 ipsam sponte omnia æqua apta, nèq; avnporta produ-
 xiſſe. Credendum quoque est, diuinam tum bonitatē
 proborum hominum conatibus præsentem, omnes
 euentus rerum prosperos illis reddidisse. Itaq; à præ-
 stantissimo, & priuissimo metallo aurea illa tem-
 pora vocauerunt. At fortasse aliquis scire cupieſ
 quodnam Regi præmium, & qua laborum merces
 propoſita ſit. Nemo enim militat (vt dictū est antò)
 ſuis ſlipendiis. Tributa aiunt nonnulli pro mercede
 regibus conſerri; quibus vitæ ſuæ necessitatibus ſub-
 uenire poſſint, vrbesque defendere. Sed hoc præ-
 mium tantis laboribus non eſt certè par. Aristote-
 les putat Regi nullam aliam mercedem laborū de-
 ſiderandam eſſe præter laudis, & gloriæ. Ma-
 gnus eſt enim gloriæ ſtimulus ad virtutem: &
 qui

qui rem aliam præter hanc querit, fit iniquus tyranus. Gloriam verò intellige non fucatam, et fictam; sed solidam, & veram, quæ virtutem, & honestatem comitatur. Ea est cōsentientis honorū laus, populi benevolentia, omnium fides, & admiratio excellenter quandam virtutem suspicentium. Qua gloria qui alitur princeps, non potest non honesta velle, & sequi. Verum ista merces videtur ex hominū suspēfa opinionibus, nec diurna. Et Christiani principes, qui se in aliam vitam generatos intelligunt, nec in opibus, nec in honoribus, nec in dignitatibus, nec in ipsa quidē humana gloria, sed in cœlesti beatitudine spē ponunt laborū, & præmiorū suorum. Quam mercedē à Deo, cuius in terris vicarij, & ministri sunt, post animæ à corpore dissolutionē sperat, in cœlis semperiterno æuo fruituri. Quod si maiori virtuti maius præmium debetur, præstantioris certè animi opus est alios bene regere, quam se ipsum. Et si Deo nihil est in terris acceptius, quam hominum cœtus, et cōcilia; quibus, obsecro, maiora præmia dabūtur in cœlis, ubi diuersæ pro cuiusque meritis, et dignitate sunt distributæ sedes, quam his, qui populos iuste rexerint: ut grauiora quoque supplicia de illis sumentur, qui ciuitates male gubernauerint. Hoc veluti per somnium vidit antiquitas, quæ ciuitatū rectores in cōcilio Deorum collocauit, adhuc cum cœlestibus res humanas administrates. Ferturq; Iouis arcanis Minos admisus: & Aeacus apud inferos hominū vitas indicare.

Præ-

Digitized by Google

Precipue verò Hesiodus unus è Deorum antiquis genealogis cum Diis reges enumerat: & regendarū quoque urbium officia illis attribuit.

*Toι μὲν δαίμονές εἰσι δίδος μεγάλου διὰ βουλᾶς,
Εὐθλοι, ἐπιχθόνιοι φύλακες θυητῶν ἀνθρώπων.*

*Οἴρα φυλάσσουσι τε δίκαιας, καὶ σχέτλια ἔργα.
Ηέρα ἐσάμενοι, πάντη φοιτῶντες ἐσ' αἷς
Πλουτόδοτοι, καὶ τοῦτο γέρας βασιλίον ἔσχον.*

*Sed quid opus est eorum fide, qui Deum non agnouerunt? Et quidem mihi videor totam hanc tractationem beati Petri verbis optime posse concludere: *Pascite qui in vobis est, gregem: ut cum venerit princeps pastorum, Rex videlicet regum I E S V S Christus, immarcessibilem gloriam coronam percipiatis.**

FINIS.

Nihil habet sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidei contrarium aut Reipublicæ offensiu[m].

*Sebastia[n]us Baer Delphi[us] insignis Col-
leg. Eccles. S. Marie Hantuerp. Plebanus
& Canonicus.*

S V M M A P R I V I L E G I L

RE G I A E Catholicæ Maiestatis Privilegiis
cautum est, ne quis Ioannis Antonij Viperani de
Rege & Regno librū citra Christophori Plantini vo-
lūtate imprimat, aut alicubi impressum importet,
venalēve habeat à die impressionis absolūtæ intra
sexennium. Qui secus faxit, confiscaonis libro-
rum, & quinquaginta florenorum pœna, fisco Re-
gio exoluenda, multabitur; vt latius in Regiis di-
plomatis expressum est; datis Bruxellæ: 20. De-
cembbris 1568.

Signat.

De Langhe.

P R I V I L E G I I C A E S A R E I S V M M A.

M A X I M I L I A N I I I . Romanorum Imperatoris
semper Augusti , publico edicto cautum & sanctum est , ne
quis cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis fue-
rit, quacunque sacri Romani imperij , & ditionis eius fines
patent, quæcunque probatorum auctorum opera , quotquot
vel hactenus nondum impressa, vel ab aliis quidem impressa,
nouis autem deinceps scholiis, annotationibus aut commen-
tariis aucta & illustrata, Christophorus Plantinus ciuis & ty-
pographus Antuerpiensis primus typis procuderit, intra pro-
ximum sexennium à prima cuiusque operis aut voluminis
editione , vlo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma
excudat, aut excusa ab aliis , intra eiusdem Maximiliani &
Imperij fines vendenda importet , seu quoquis modo distra-
hat manifestè vel occultè , sub poena decem Marcharum
auri puri , quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici,
residua verò pars prænominato Plantino cedat, præter libro-
rum ad imitationem impressorum amissionem , quos idem
Plantinus vbiunque locorum nactus fuerit, per se , vel suos,
adiumento Magistratus loci , vel citra , propria auctoritate
sibi vindicare, inque suam potestate redigere poterit. In
cuins rei fidem ipsi Edicto manu subscripsit , & sigillum ap-
poni iussit Cæsarea Maiestas. Datum in civitate Viennæ
Austriæ , die vigesima prima mensis Februarij, Anno Do-
mini M. D. L X V.

Subsig.

Maximilianus.

Ad mandatum sacre
Cæs.M.proprium

Haller.

fol. 40.º Nam ergo apostolus in iugis
misericordia suis stipendijs

fol. 42.º Boni pastores et pascito-
nem degubent

Digitized by Google